

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ÖZEL EĞİTİM PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUK EBEVEYNLERİNİN
EVLİLİK UYUMLARININ YORDANMASI

SEVGİ BOZ

İzmir
2023

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ÖZEL EĞİTİM PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUK EBEVEYNLERİNİN
EVLİLİK UYUMLARININ YORDANMASI

SEVGİ BOZ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. AYŞE DOLUNAY SARICA

İzmir
2023

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveynlerinin Evlilik Uyumlarının Yordanması” adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

08/08/2023

Sevgi BOZ

Tarih: 25/08/2023

Tez Başlığı:

"Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveynlerinin Evlilik Uyumlarının Yordanması"

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 41 sayfalık kısmına ilişkin, 25/08/2023 tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (**Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı**) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin **benzerlik oranı % 7'dir**.

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz Programı Kullanım Kılavuzunu okudum ☒

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) ☒

- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- ☐ Kaynakça hariç,
- ☐ Alıntılar dâhil,
- ☐ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) ☐

- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- ☐ Kaynakça dâhil,
- ☐ Alıntılar dâhil.

EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. ☒

EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd içinde. ☐

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Sevgi Boz

Öğrenci No :

Anabilim Dalı : Özel Eğitim

Programı : Özel Eğitim

Statüsü : Yüksek Lisans ☒

Doktora ☐

ÖĞRENCİ

Sevgi BOZ

25/08/2023

DANIŞMAN

Doç. Dr. Ayşe Dolunay SARICA

25/08/2023

Açıklamalar

1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (☐) işaretleyerek doldurunuz.

Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Ali Taş Tel: +90 (0232 393 11 11) veya (0232 393 11 12)) başvurunuz.

2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.

3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.

4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

TEŞEKKÜR

Tez sürecimde desteklerini benden esirgemeyen, bilimsel anlamda bakış açısı kazanmama destek olan tez danışman ve hocam *Doç. Dr. Ayşe Dolunay SARICA*'ya

Eğitim dönemim süresince bana anlayışlı davranan, zor zamanlarımda beni destekleyen yol arkadaşım sevgili *eşim Mustafa BOZ*'a

Çalışmama katkılarını sunan, görüş ve tecrübelerini içtenlikle paylaşan hayatını çocuklarına adanmış onlar için her türlü zorluğa katlanan değerli *özel gereksinimli çocuk ebeveynlerine*,

Uzakta olsalar dahi destekleri hep üzerimde olan sevgili *annem, babam, ağabeylerim ve ablama*,

Tez sürecimde aramıza katılan biricik oğlum *Göktürk'e*

Teşekkür ederim.

Sevgi BOZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç ve Önem.....	3
1.3. Problem Cümlesi ve Alt Problem Cümleleri	5
1.4. Sınırlılıklar	6
1.5. Varsayımlar	6
1.6. Tanımlar	6
BÖLÜM II.....	8
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	8
2.1. Evlilik.....	8
2.1.1. Evlilik Uyumu.....	9
2.1.2. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerde Evlilik Uyumu	11
2.2. Algılanan Sosyal Destek	13
2.3. Depresyon	14
2.4. Sürekli Kaygı	15
2.5. YURT DIŞINDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR	16
2.5.1. Evlilik Uyumu.....	16
2.5.2. Algılanan Sosyal Destek	17
2.5.3. Depresyon	18
2.5.4. Sürekli Kaygı	19
2.6. TÜRKİYE’DE YAPILAN ARAŞTIRMALAR	19
2.6.1. Evlilik Uyumu.....	19
2.6.2. Algılanan Sosyal Destek	22
2.6.3. Depresyon	22
2.6.4. Sürekli Kaygı	23

BÖLÜM III	25
YÖNTEM.....	25
3.1. Araştırmanın Deseni.....	25
3.2. Araştırmanın Katılımcıları	25
3.3. Veri Toplama Araçları	27
3.3.1. Demografik Bilgi Formu.....	27
3.3.2. Evlilik Uyum Ölçeği (EUÖ)	27
3.3.3. Beck Depresyon Ölçeği.....	27
3.3.4. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	28
3.3.5. Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri	28
3.4. Uygulama Süreci	29
3.5. Verilerin Analizi.....	29
3.6. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği.....	30
3.7. Araştırmacının Rolü	30
BÖLÜM IV	31
BULGULAR.....	31
BÖLÜM V	38
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	38
5.1. Tartışma.....	38
5.1.1. Evlilik Uyumunu Yordayan Değişkenler.....	38
5.1.2. Evlilik Uyumunu Yordamayan Değişkenler	39
5.2. Sonuç.....	43
5.3. Öneriler	44
5.3.1. Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	44
5.3.2. Uygulamalara Yönelik Öneriler	44
KAYNAKÇA.....	46
EK 1. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU	63
EK 2. ETİK İZİN	64
EK 3. ÖLÇME ARAÇLARININ UYGULANMA İZİNLERİ.....	65

EK 3.1. Beck Depresyon Envanteri Uygulama İzni	65
EK 3.2. Süreksiz Durumluk, Sürekli Kaygı Envanteri Uygulama İzni	66
EK 3.3. Çokboyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Uygulama İzni	67
EK 3.4. Evlilikte Uyum Ölçeği Uygulama İzni	68

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımları ile ilgili betimsel istatistikler	33
Tablo 2 Özel gereksinimi olan çocuğa ilişkin özelliklerin dağılımları	35
Tablo 3 Araştırmada kullanılan ölçeklere ait güvenirlik analizleri	37
Tablo 4 Araştırmada kullanılan ölçeklere ait tanımlayıcı istatistikler	38
Tablo 5 Evlilikte uyum ölçeği ve alt boyutları ile araştırmada kullanan ölçekler arasındaki ilişkiler	39
Tablo 6 Evlilik uyum ölçeği grupları için ikili lojistik regresyon analizi	44

ÖZET

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUK EBEVEYNLERİNİN EVLİLİK UYUMLARININ YORDANMASI

Bu araştırma, özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin evlilik uyumunu yordayan etmenlerin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma, özel gereksinimli çocuğa sahip 123 anne ve 77 baba ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden keşfedici korelasyonel model olarak desenlenmiştir. Araştırma, 2022 yılında Ardahan ve Hatay illerindeki özel gereksinimli çocuğa sahip anne ve babalar ile yürütülmüştür. Araştırmaya ait veriler, demografik bilgi formu, Evlilik Uyum Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği ile toplanmıştır. Analizler IBM SPSS 25 programında gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ile özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin yaş, cinsiyet, gelir durumu, eğitim durumu, evlilik süreleri, sahip oldukları çocuk sayısı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun sahip olduğu yetersizliğin türünün evlilik uyumunu yordama düzeyi sınanmıştır. Bulgular, algılanan sosyal destek ile sürekli kaygı değişkenlerinin evlilik uyumunu yordayan değişkenler olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, aldıkları sosyal desteği yetersiz algılayan ve sürekli kaygı düzeyi yüksek olan özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin evlilik doyumu algılarının düşük olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evlilik Uyumu, Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveyni, Evlilik Uyumunu Yordayan Etmenler.

ABSTRACT

PREDICTING THE MARITAL ADJUSTMENT OF PARENTS OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

This research aimed to investigate the factors predicting the marital adjustment of parents of children with special needs. The study was conducted with 123 mothers and 77 fathers who have a child with special needs. The research was designed as an exploratory correlational study. It was conducted with parents of children with special needs in Ardahan and Hatay provinces in 2022. Data were collected using a demographics form, the Marital Adjustment Scale, Beck Depression Inventory, Multidimensional Perceived Social Support Scale, and State-Trait Anxiety Inventory. The analyses were performed using IBM SPSS 25 software. The analysis examined the predictive value of various factors including age, gender, income status, education level, duration of marriage, number of children, child gender, and disability type on the marital adjustment of parents of children with special needs. Findings indicated that perceived social support and chronic anxiety predicted marital adjustment. Accordingly, parents of children with special needs perceiving low levels of social support and exhibiting high levels of chronic anxiety were at risk for marital adjustment.

Keywords: Marital Adjustment, Parent of a Child with Special Needs, Predictors of Marital Adjustment.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Psikoloji bilimi başta olmak üzere antropoloji, tıp, edebiyat, sosyoloji, felsefe, hukuk gibi pek çok disiplin alanına da konu olarak kaynaklık eden evlilik (İdiz, 2009), bireylerin yaşamlarında aldıkları temel kararlardan olup, aile olunması yolunda önemli bir basamaktır (Kublay ve Oktan, 2015). Bir diğer deyişle, iki bireyin bir araya gelerek aynı çatı altında yaşamı paylaşması, birbirlerinin gereksinimlerini karşılaması ve dolayısıyla gelişimleri için çaba sarf etmesi aile yaşamının temellerindendir (Kahraman, 2011). Evlilikle oluşan aile ortamı, gelecek nesli beslemekte ve toplumun korunup gelişerek süre gitmesine katkı sağlamaktadır (Bradbury, Fincham ve Beach, 2000).

Aile, çocukların gelişiminde etkin bir şekilde rol alan topluma dair kurallar, görevler, sorumluluklar ve ilk davranış kalıplarının öğrenildiği toplumun en küçük ve en önemli birimidir. Ailede günlük yaşam, sevgi, iletişim gibi kazanımlarda öğrenilmektedir. Gelenek ve görenekler toplumdan topluma farklılık gösterse de temelde bebek doğmadan farklı hazırlıklar yapılır ve onun sağlıklı olması için büyük bir çaba içerisine girilir (Er, 2006). Evlilik birliğinin sağlanmasının ardından bir bebeğe sahip olmak aile olmanın tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Toplumlarda ailenin devamlılığı için çocuk sahibi olmak önemlidir (Girli, 2004).

Tüm çocuklar için evrensel bir kurum olan aile, bireylerin sağlıklı büyüdüğü önemli ortamlardandır. Herhangi bir yetersizliği olan ya da olmayan çocukların temelde ihtiyaç duydukları şeydir (Dereli ve Okur, 2008). Özel gereksinimli çocuğun aileye katılımı yetersizlik durumu fark etmeksizin bazı güç durumları da beraberinde getirmektedir. Belki de ailenin hayatlarındaki sahip oldukları en güç deneyim çocuklarının özel gereksinimli olarak dünyaya gelmesidir. Ebeveynler çocuklarının var olan engel durumunu öğrenmeleriyle birlikte bu durumun getirdiği sorunları yaşamaya başlamakta ve yaşamları süresince bu durumla savaşmak durumunda kalmaktadırlar (İl, 2000). Çocuğun özel gereksinimlerinin olması aile içinde sosyal ilişkilerin bozulmasına anne ve babada depresyon, umutsuzluk artışına ve var olan evlilik ilişkisini sürdürmelerinde güçlüklerle yol açar. Bu durumda ebeveynlerin kişisel uyumlarında azalmalar meydana gelebilmektedir (Karadağ, 2009). Bu durum aile işlevinde olumsuz yönde etkiler bırakabilmektedir (Özşenol vd., 2003). Özel gereksinimden dolayı ek masraflar ve ortaya çıkan maddi

sıkıntılar, çocuğun bakım sürelerinin uzun olması, yakın çevreden soyutlanmaların olması, sosyal desteğin sağlanamaması gibi pek çok problem ailelerin hayatını zorlaştırarak birçok sosyal ve eğitimsel sorumluluğu beraberinde getirmektedir (Dönmez, Bayhan ve Artan, 2001). Bu sorumluluklar "aile yükü" kavramının içerisine girmektedir. Aile yükü kavramı ruhsal, zihinsel hastalığa sahip olan kişilerin aileleri üzerindeki olumsuz maliyetleri olarak tanımlanmaktadır ve bireyin hastalığı nedeniyle ailesinin yaşadığı zorluklar ve sıkıntıların bütünüdür. Birçok zihinsel ve fiziksel koşul, bakım sağlayanların kaynaklarına önemli talepler oluşturur. İçerisine aile üyesinin sağlık durumu ile alakalı bakım verme, psikososyal desteği ve maddi yükü alır. Doğan ihtiyaçlar bakıcıda depresyona, kişinin sosyal izolasyonuna ve fiziki olarak hastalığına yol açabilir (Sarı ve Başbakkal, 2008; Schulz ve Beach, 1999).

Aile sisteminin iyi bir biçimde işlemesi için eşler arasındaki ilişkinin belli bir uyumda olması gerekmektedir. Özel gereksinimli birey dünyaya geldikten sonra ailede bir takım şeyler değişir. Aileler diğer bireylerden farklı özelliklere sahip bir çocuğu olduğunu öğrendiklerinde ebeveyn olmanın ötesinde birçok stresli durumla yüz yüze gelirler. Bu durumda ailelerin yaşamları, esas olarak özel gereksinimli çocuğun etrafında döner ve bu gereksinimlerin giderilmesinde anne, babadan daha fazla sorumluluk üstlenir. Baba artan mali yük ile başa çıkmak için daha çok iş yapmak durumunda kalırken anne genellikle evdeki özel gereksinimli çocukla zamanını geçirip günlük ihtiyaçlarını karşılar. Zamanını, var olan enerjisini ve ilgisini çocuğa verir. Çocuğun ihtiyaçlarının çoğunu üstlenen anneler yaşanan bu durumdan ciddi şekilde etkilenmektedir. Bunun sonucunda anne ailedeki diğer bireylere oranla daha yorgun hisseder ve bu durum onun yalnızlık hissine kapılmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu durumda annenin evlilik ilişkisi ve diğer çocuklar arasındaki ilişki etkilenir ve evlilik sisteminde bozulmalar meydana gelebilir (Küçüker, 1993; Özekes vd., 1998; Sarihan, 2007). Evlilik yaşamı ile ilgili alan yazın taramasına bakıldığında, özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin çatışma yaşama ve boşanma olasılığının daha yüksek olduğunu görülmüştür. Yine araştırmalara bakıldığında anne babada ruhsal rahatsızlıklar ve ebeveynlik rollerinde eşitliğin olmadığına dair bir görüş bulunmaktadır (Dereli ve Okur, 2008). Evli bireylerin evlilik uyumunda yükselmeler olduğunda yaşam memnuniyetlerinde de artış olduğu görülmektedir. Evli bir bireyin günlük hayatta en fazla etkileşimde olduğu kişiler genelde çocukları ve eşidir. Bu nedenden ötürü aile içinde olumlu durumlarda artış olması kişinin bireysel mutluluğunu pozitif yönde etkilediği gibi evlilik uyumuna da olumlu etki ettiği düşünülmektedir (Sakarya ve Dilmaç, 2020). Günümüzde aile birimine verilen önem ve ailenin toplumun temel yapı taşı olarak gösterilmesi, güçlü ve doyum sağlayan

evlilik ilişkilerinin tanımlanmasına yönelik gerçekleştirilen araştırmaları önemli hale getirmiştir. Toplumumuzda evlilik ilişkilerine yönelik çalışmaların artışı ile beraber evlilik uyumuna etki eden etmenler de çalışmacılar aracılığıyla titizlikle irdelenmektedir (Yalçın, 2014).

Özel gereksinimli çocuğu olan ailenin, kültürel yapısı ile sosyo-ekonomik koşulları iyi bilinmelidir. Bunların net bir şekilde tanımlanması sonucunda ailenin çevre ile etkileşimi belirlenir. Var olan özellikler ailenin çocuktaki özür durumunu algılayışını ve bu duruma karşı geliştirdikleri tepkiyi doğrudan etkiler. Ebeveynlerin sahip olduğu bu görüşler özel gereksinimli çocuğa karşı yaklaşımlarında temel yapı taşıdır. Benzer bir durumda ailenin diğer üyeleri arasındaki iletişim üzerinde de bu özellikler belirleyicidir. Bu sebeple özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin var olan özelliklerinin belirlenmesi, özel gereksinimli çocuk için geliştirilecek hizmetlerin yapısının, kapsayıcı öğelerinin saptanmasında son derece önemlidir (Ardıç, 2012). Yukarıda yer alan genel bilgiler doğrultusunda, bu araştırmada, özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin evlilik uyumunu etkileyen sosyo-demografik ve psikolojik değişkenlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda özel gereksinimli çocuğa sahip anne babalar ve çocuğa ilişkin demografik değişkenler ile ebeveynlerdeki depresif belirti, sürekli kaygı ve algılanan sosyal destek düzeyi değişkenlerine ilişkin veriler toplanarak, tüm bu değişkenlerin evlilik uyumunu yordama düzeyleri belirlenmiştir.

1.2. Amaç ve Önem

Fısıloğlu'na (1992) göre sağlıklı olarak tanımlanabilen bir evlilik, birey ve toplum için önemlidir. Hem aile hem de aile dışı ilişkilerde evlilik uyumu önemli bir kavramdır. Aile sorunlarına neden olan faktörlerin araştırıldığı çalışmalarda altı çizilen etmenlerden biri olarak kabul edilen evlilik uyumu kavramının detaylıca ele alınması aileyi anlamada ve onların yaşadığı süreçleri tanımlamada yol gösterici olacaktır. Bir ailenin yaşam döngüsü içinde farklı durumlar ortaya çıkmaktadır. Olayların içeriği hem mutluluğu hem de mutsuzluğu kapsar. Yaşam döngüsü bireysel yaşam döngüsü ile birlikte büyüyen bir süreçtir. Aile çalışmalarında, aile tedavi planlamasında bu süreç hakkında bilgi sahibi olunması ve bunun dikkate alınması, araştırma amaçlarında önemli bir rol oynamaktadır. Aile yaşam döngüsünün aşamaları, aile krizleri, eş ilişkileri, anne baba-çocuk ilişkileri, büyükanne-büyükbaba ilişkileri, aile ihtiyaçları ve farklı döngülerde olan sorunlar ele alınmaktadır (Duyan 2003). Bu döngüde önemli görülen başka bir geçiş dönemi çocuğun doğumudur. Bebeğin doğumu ile birlikte eşler çocuklu çift dönemine geçiş yaparak dönemin mutluluk

kaynağı olan çocukları ile ilgilenirler. Ancak ailenin içerisinde bebeğin katılımı eşlere yeni ebeveynlik sorumlulukları yüklemekte ve yaşam tarzı değişikliklerini beraberinde gerektirmektedir (Gladding, 2007; Miyandoab, 2008). Farklı özelliklere sahip olan çocuğun aileye katılması ailede çeşitli değişimlere yol açar. Ailenin tüm bireyleri aileye yeni katılan bebeğin zihinsel işlevlerinin normallik sınırları içerisinde olmasını ister fakat bebek beklenen niteliklerden yoksun bir şekilde aileye katılım sağlayınca anne ve baba ciddi problemlerle karşı karşıya kalmaktadır (Akkök vd., 1992; Genç, 2015).

Özel gereksinimli bir çocuk doğduğunda ailelerde yaşanan süreç, normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan ailelerinkinden daha farklı ilerler. Bir bebeğe sahip olmak eş olmanın dışında bireye ebeveyn olma gibi yeni görevler yüklemekte ve anne babanın stres yaşamasına neden olmaktadır. Bu durum ebeveynlerde güçlü bir kaygı duygusu yaratarak çocuklarına bakmalarını ve ebeveynlik rollerini yerine getirmelerini zorlaştırabilir (Çiğerli, Topsever, Alvur ve Görpelioğlu, 2014). Eşler hayatlarını yeniden düzenleyerek dünyaya gelen bebeğin ihtiyaçları doğrultusunda değişimler yaparlar. Bu değişimler arkadaşlarla geçirilen vakitler, boş zaman aktiviteleri, günlük yaşamla olan ilişkilerini de içine alır (Çelimli, 2009; Küçüker, 2001; Miyandoab 2008). Ailenin çocuklarına sağlamaları gereken ana şeylerin başında sevgi gelir. Çocuğu aile kabul etmeye başlarsa, bu işlevi yerine getirmek için temel atılmış demektir. Paylaşılan aile sevgisi çocuğa sunulan hizmetlerin kalitesinin artmasına katkı sağlar (Öncül, 2012).

Özel eğitim bir ekip işidir ve bu ekibin önemli üyeleri arasında bireyin ebeveynleri gelmektedir. Evlilik uyumu ile ilgili gerekli hizmetlerin aileye sunulması açısından çalışmamızın gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada aileye katkı sağlayacağı kadar özel eğitim uzmanlarının evlilik uyumunu etkileyen etmenleri öğrenmesi ve gerekli durumlarda aile ile bu bilgileri paylaşarak onları psikolojik hizmetlere yönlendirmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca özel eğitim alanında çalışan profesyonellerin, anne babaların evlilik uyumlarına ilişkin farkındalıklarının artışına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Özel eğitim hizmetlerinin etkililiğinin sağlanmasında en önemli unsurlardan biri de ailedir. Alan yazında sıklıkla belirtildiği üzere özel eğitim gerektiren bireyin aileye katılımıyla ailede bir takım problemler yaşanabilmektedir. Bu etmenlerden birinin de evlilik uyumu olduğu düşünülmektedir. O halde Psikolojik Danışmanlar başta olmak üzere eğitimeilerin evlilik uyumunu desteklemeleri önem arz etmekte, bu süreçte de evlilik uyumuna etki eden faktörleri bilmeleri gerekmektedir. Bu çalışmada da bu genel çerçevede

olası etmenlerin araştırılması söz konusudur. Böylelikle hem aileye hem de özel gereksinimli bireye doğrudan destek sağlayan Psikolojik Danışmanlar ile Özel Eğitim öğretmenlerinin süreçte neye odaklanmaları gerektiğini bilmelerine destek olacağı için bu çalışmanın çalışanların bakış açılarını güçlendireceğine inanılmaktadır. Ayrıca çalışmanın Özel eğitim alanına olduğu kadar psikolojik danışmanlık gibi alanlarda da önemli bulgulara ulaşılacağı düşünülmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (2020) den elde edilen verilerine bakıldığında bir önceki yıla göre evlilik hızı %10,1 azalmıştır. Bu nedenle, aileyi sistem içerisinde evlilik uyumunu etkileyen dinamiklerini incelemek önemlidir. Aile sistemi sürekli olarak değişen bir yapıdadır. Her alt sistem diğer bir alt sistemi etkilediğinden araştırmacılar aile kavramının dinamik bir birim olarak görülmesi gerektiğini vurgular. Çalışmacılar özel gereksinimli çocuğa sahip bir ebeveyn olmanın eşler arasındaki alt sistemi etkileyebileceğini düşünmektedirler. Bu bağlamda alanda yapılan çalışmalarda özel gereksinimleri olan çocuğun anne ve babasının evlilik uyumlarının ve bunları etkileyen faktörlerin incelenmesinin önemi vurgulanmaktadır (Şardağ, 2010). Özel eğitime muhtaç çocukların ailelerindeki sorunlar, çocukları ve ebeveynlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Özel gereksinimli çocuğun dünyaya gelişi ile başlayan sürecin aile içindeki etkileşimleri ve evlilik ilişkilerini de etkilemesi öngörülmektedir. Evlilik uyumu ile ilgili yapılan araştırmaların evlilik uyumu gibi konuların dikkat çekmesi ve çocuğun dışında ailenin diğer üyelerine de gerekli desteğin sağlanması açısından önemlidir (Çapan ve Sarıyıldız, 2017). Ayrıca özel gereksinimli çocuğun anne baba, kardeşler ve geniş aileler üzerindeki etkisini, bu kişilerin çocukları nasıl etkilediğini belirlemek için ailenin sosyal destek sisteminin araştırılması gerekmektedir (Kavak, 2007). Profesyonel kişilerin toplumun farklı kesimlerindeki evlilik uyumunun var olan düzeyini araştırarak evlilik uyumunu etkileyen değişkenlerin açıklığa kavuşturulmasıyla, risk altındaki kişilerin tespit edilmesi ve uygun görülen müdahalelerle bireylerin evlilik uyumlarının değiştirilmesinin mümkün olabileceği düşünülmektedir (Altun, Polat, Apay ve Olçun, 2020). Bu anlamda çalışmamızın alanyazına katlı sağlayacağı ve bu konuda yapılmış çalışmaların çeşitliliğini artıracağına inanılmaktadır.

1.3. Problem Cümlesi ve Alt Problem Cümleleri

Araştırmanın ana problemi “Özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinde evlilik uyumunu yordayan değişkenler nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler aşağıda sıralanmıştır:

1. Ebeveyn yaşı
2. Ebeveyn cinsiyeti

3. Ebeveynin çalışma durumu
4. Ebeveyn eğitim düzeyi
5. Evlilik süresi
6. Ailenin gelir düzeyi
7. Çocuk sayısı
8. Çocuğun yetersizliğinin türü
9. Özel gereksinimli çocuğun yaşı
10. Algılanan sosyal destek
11. Depresif belirti düzeyi
12. Sürekli kaygı düzeyi

Söz konusu değişkenler tek analizle bir arada incelendiğinden, araştırmada alt problemler yer almamaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırmanın örneklemini, Ardahan ve Hatay illerinde ikamet eden ve özel gereksinimli çocuğu olan 200 anne baba ile sınırlıdır. Araştırmadan elde edilen veriler, katılımcıların kişisel bildirimleri ile sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

Katılımcıların kişisel bildirimine dayalı veri toplama araçlarına verdikleri yanıtların gerçek durumlarını yansıttığı varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

1.6.1. Aile: Evlilik, kan veya evlât edinme yollarıyla, aynı evi paylaşan, aralarında devamlı ilişki ve etkileşim olan anne, baba, çocuk ve kardeş gibi sosyal ilişkileri bulunan topluluklardır (Ağdemir, 1991).

1.6.2. Özel eğitim ihtiyacı olan birey: Akranlarından eğitim yeterlilikleri, gelişim ve bireysel özellik bakımından anlamlı seviyede farklılıklar gösteren bireydir (ÖEHY 2018). Özel gereksinimli bireye ilişkin alanyazında doyurucu bir tanıma rastlanmamış ve özel eğitim ihtiyacı olan birey tanımına yer verilmiştir. Bununla birlikte metin içerisinde özel gereksinimli birey ifadesi kullanılmıştır.

1.6.3. Evlilik: Toplumsal kural ve yasalarla oluşturulan birbirinden farklı iki birey arasında psikolojik, biyolojik ve toplumsal beklentilerin ifadesi, karşılıklı olarak duygu ve düşüncelerin aktarımı olan kişisel ve özgün bir ilişki biçimidir (Kalkan, 2002).

1.6.4. Evlilik Uyumu: Eşlerin iletişimlerinin kaliteli olması, ailede yaşanan çatışma durumlarıyla baş edebilmeleri ve birlikte geçirilen zamandan keyif almaları evlilik uyumu olarak tanımlanmaktadır (Öztürk ve Arkar, 2014).

1.6.5. Sürekli Kaygı: Sürekli kaygı, kişinin yaşamında kaygı durumuna karşı yatkınlık halinin olması ve yaşamış olduğu durumları genel manada stresli bir şekilde anlamlandırması ve yorumlaması durumudur (Spielberger, 1976).

1.6.6. Depresyon: Bireyin hareketlerinde, konuşmalarında yavaşlama olmasının yanında, derinden yaşadığı üzüntü hali ve duygulanım durumuyla birlikte bireyin kendini değersiz görmesi, karamsar, güçsüz ve isteksiz hissetmesi, intihar düşüncelerinin olmasını kapsayan bir sendromdur (Işık, Işık ve Taner, 2013).

1.6.7. Sosyal Destek: Stresli veya zor bir durumda kişiye çevresindeki eşi, ailesi, arkadaşları tarafından verilen maddi manevi, duygusal destek olarak isimlendirilmektedir (Eker, Arkar ve Yıldız 2001).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Evlilik

Evlilik, doğacak çocuklar aracılığıyla neslin devamını sağlayan, diğer bir deyişle, soyun sürekliliğini garanti altına alan toplumsal bir kavramdır (Bacanlı, 2001; Yalçın, 2014). Birbiriyle uyum içerisinde yaşayan, farklı durumlara adapte olan ve zaman içinde birbiriyle uyum eşliğinde değişen bir birliktelik olarak tanımlanmaktadır (Gümüşdaş ve Ejder Apay, 2016). Tüm topluluklarda yaşamda yeni bir aşamayı ifade eder. İnsanlar kişisel olarak daha iyi hissetmek, yakın arkadaşlıklar yaşamak, ebeveyn olmak, güven içerisinde hissetmek gibi çeşitli nedenlerle evlenebilirler. Evliliğin nesiller boyu devam etme, toplumsal sürekliliği sağlamaya katkıda bulunma, ailenin farklı ihtiyaçlarını karşılama ve çocukların sosyalleşmesini sağlama gibi çeşitli kişisel ve toplumsal işlevleri vardır. Evlilik aynı zamanda ortak bir amaca sahip olma, sevgi ihtiyaçlarını karşılama, sevilme gibi işlevlere de hizmet etmektedir (Knox ve Schacht, 1999). Evli bireyler mutlu evlilik birlikteliği içinde yaşamı paylaşır, birbirlerine güven duyarlar. Zihinsel ve fiziksel olarak daha sağlıklı bireyler olurlar ve eşler arasında ortak bağlılık duygularında artış görülür. Cinsel haz ve olgunluğun yanında ekonomik gelirden görülen artışla, bireylerin daha nitelikli bir yaşam sürdürdükleri görülmektedir (Gülsün, Ak ve Bozkurt, 2009).

Yeni evlilerin evlilik ilişkilerini sağlamlaştırmak için yapmaları gereken bazı yükümlülükler vardır. Bu görevlerden bazıları şunlardır: Evlilikte aile rolleri oluşturma, karşılıklı duygusal destek sağlama, eşin kişisel alışkanlıklarına uyum sağlama, cinsel uyum, aile ve iş önceliklerini belirleme, iletişim becerilerini geliştirme, maddi konuları yönetme, akrabalarla ilişkileri düzenleme, iş bulma. Yükümlülükler yerine getirilmediğinde bazı sorunlar ortaya çıkar. Zamanla bu, çözülmemiş çatışmalar ve zayıf iletişim becerileri olumsuz duygularda artışa sebep olabilir. Bu yükümlülüklerin atlanması veya yerine getirilmemesi ilişkide çatışma yaratır ve çiftler ilişki doyumsuzluğu yaşarlar (Strong, DeVault ve Cohen, 2005).

Evlilik mutluluğun yanında bazı sorunları ve anlaşmazlıkları da beraberinde getirir. Problem çözme becerileri evlilik uyumu ile alakalı olarak araştırılan kavramlardandır. Evlilik gibi hayatlarının herhangi bir alanında sorunlarla karşılaşan insanlar, bu problemlerle farklı biçimlerde baş etmeye çalışırlar. Bazı insanlar sorunla ilgilenmezken, bazıları kendilerini suçlar ve kendileriyle yüzleşir, bazıları ise çatışmayı besleyecek şekilde davranır. Sorunlarla

başta çıkmaya yönelik geliştirilen olumsuz yaklaşımlar, evlilik ilişkilerinin kötüleşmesine ve sonuç olarak evlilik uyumlarının azalmasına sebep olur. Toplumun temel bir bileşeni olan aile kavramı evlilik ilişkisinin kurulmasına ve sürdürülmesine bağlıdır. Şimdilerde ise evlilik ilişkilerini sürdürmede zorluklar yaşanmaktadır ve buna bağlı olan sorunlarla birlikte boşanma oranlarında artış görülmektedir. Her evlilikte sorunlar kaçınılmazdır. Evlilik yaşamının devamı için yaşanan sorunların olumlu bir şekilde çözülmesi gerekmektedir (Çelik, 2012).

2.1.1. Evlilik Uyum

Sosyal varlıklar olmamızın doğal bir sonucu, yaşamımızı fiziksel ve duygusal bağlamlarda diğer bireylerle bir arada sürdürmektir. İnsan türünün devamının temel taşı olduğu bu sosyallik içerisinde evlilik kurumunun da önemi yadsınmamaktadır (Batoöl vd., 2017; Doğan, 2010). Nitekim evlilik, yetişkin bir bireyin özel yaşamının önemli bir parçası olarak bireyin genel refahını önemli ölçüde belirleyen bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu noktada evlilik iyi oluşunu, bir diğer deyişle evlilik uyumunu yakalamanın bireyin öznel iyi oluşuna da olumlu katkılar sunacağı düşünülmektedir (Kublay ve Oktan, 2015). Alan yazında evlilikte doyum, evlilik kalitesi, evlilik uyumu gibi kavramlar evlilik ilişkilerini tanımlarken birbiriyle eş anlamlı olarak kullanılabilmektedir (Polat, 2006). Daha çok evlilik uyumu ve evlilik doyumları arasındaki yüksek korelasyon nedeniyle terimler genellikle birbirinin yerine kullanılır. Ne var ki bazı araştırmacılar uyum ve doyum kavramlarının birbirinden farklılaştığını belirtmişlerdir. Evlilik doyum kavramı bireyin öznel olan algısını tanımlar. Evlilik uyumunda ise bireyler arasındaki ilişkilerin niteliği üzerinde durulur. Evlilik ilişkilerinin kalitesi değerlendirilirken uyum daha önemli kabul edilir. Kısaca evlilik uyumu kavramı daha geniştir fakat evlilikte var olan uyumu sağlamada her iki kavramın da ilişkinin sürekliliği için önemli olduğu söylenebilir. Evlilik konusu ile ilgili araştırmalarda daha çok uyumu etkileyen faktörler incelenir ve eşler arasındaki evlilik uyumunu artırmaya yönelik yaklaşımların geliştirilmesi hedeflenmektedir. (Akar, 2005; Çakırlar, 2012; Erdoğan, 2007).

Evlilik uyumu, son zamanlarda psikoloji alan yazınında geniş çapta çalışılan bir konu olmuştur. Evlilik uyumu üzerine yapılan çalışmalarda çeşitli yaklaşımlar görülmüştür. Bazıları eşlerin evlilik uyumunun bir ölçüsü olarak evliliği nasıl algıladıklarıyla ilgilenirken bazıları da eşlerden elde edilen evlilik doyum bilgilerini evlilik uyumunun bir yordayıcısı olarak kullanmışlardır. Bazı çalışmalar ise eş uyumluluğunu eşlerin bireysel duygularından çok eş arasında olan ilişkinin bir türü olarak değerlendirmektedir (Yılmaz, 2001). Evlilik

uyumu ile alakalı alan yazına fayda sağlayan birçok çalışma yapılmıştır (Demiray, 2006; Erdemir Yeşiltaş, 2020; Rimmerman vd., 2003). Bunlarda demografik faktörlerle ilişkisine bakan araştırmalar da vardır fakat genel bir değerlendirme yapıldığında daha çok araştırmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir (Kluwer, 2011).

Olumlu ilişkiler ile uyumlu evliliklerin varlığı, sağlıklı bir toplum için önem arz etmektedir. Başarılı bir evlilik, evliliğin ilk gününden itibaren eşlerin birbirlerine birey olarak saygı, anlayış ve hoşgörüyle davrandığı, eşlerin birbirlerine psikolojik ve sosyal sınırlarını tanıyabildiği beklentilerinin farkında oldukları bir ilişkinin kurulmasını ve sürdürülmesini gerektirir. Evlilik uyumunu sağlayan ilişkiler kurmak ve sürdürmek için hemşirelik, ebelik yaklaşımı ile yapılan girişimlerle birlikte ailedeki ve toplumdaki ruhsal sağlığın korunması, geliştirilmesi ve sürdürülmesinin mümkün olduğuna inanılmaktadır (Tarhan, 2019). İnsanlar sosyal varlıklardır ve bu dokudaki önemli insani becerilerden biri de uyum sağlamaktır. Birey içinde yaşamış olduğu çevreye uyum sağlayabilir ve bu uyumunu sürdürebilirse mutlu olur ve verimli bir hayat yaşayabilir. Evlilik aynı zamanda sosyal yaşantının bir koludur. Sağlıklı bir evlilik ilişkisinin kurulması uyum kavramı beraberinde getirir. Uyumlu olarak tanımlanan bir evlilikte başarılı aile hayatını getirir. Aile birliğinin kurulmasında ön koşullardan birisi de karı koca arasındaki psikolojik, maddi, kültürel konuların uyum içinde konuşulup fikir birliğinin sağlanmasıdır (Demir, 2016; Şendil ve Korkut 2008).

Her şeyden önce eşler arasında karşılıklı saygı ve sevginin varlığı uyumlu bir evlilik için ön koşuldur. Eşler arası konuşma ve anlaşmazlık çözümü yoluyla karşılıklı dinleme de evlilik uyumunun anahtarlarından biridir (Candemir ve Karaburç, 2018). Evlilik uyumu kavramının eşler üzerinde önemli bir yeri ve etkisi vardır. İlişkilerin nasıl algılandığı ve eşlerin problemlerini nasıl çözdüğü evlilik uyumundaki önemli faktörler olarak görülmektedir (Özbey, 2012). Ayrıca eşlerin birbirlerine karşı pozitif duygu ve düşüncelere sahip olması, aralarında olumlu ilişkisel yapı olması, iyi iletişim kurmaları ve çiftin birlikte keyifli zaman geçirmeleri evlilik uyumu için önemli adımlardır (Halford vd., 1999). Literatür taraması birçok faktörün evliliği etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Bu etmenlerden en önemlileri yaş, evlilik süresi, cinsiyet, eğitim düzeyi gelir düzeyi ve aileleri ziyaret etme gibi birtakım demografik faktörlerdir. Bu etmenler aile mutluluğunu ve dolayısıyla başarılı bir evliliği etkilemektedir. Evli bir kişinin uyumlu bir kişiliğe sahip olması evlilik uyumunu olumlu olarak etki etmektedir (Bradbury ve Fincham, 1990; Demiray, 2006).

Uyumlu olarak tanımlanabilecek bir evlilik, sevgi ve saygının yanı sıra kişilerin ilişkilerinin farkında olmalarını, birbirlerini dinlemelerini ve duygularını açık bir biçimde

dile getirmelerini gerektirir. Ayrıca güçlü bir iletişim evlilik birliği içerisinde ve sosyal etkileşim sürecinde önemli bir yere sahiptir. Eşler arasındaki uyumun artırılmasında ve evlilik ilişkisinin sağlıklı bir biçimde yürütülmesinde etkili iletişim kavramı önemli bir yere sahiptir (Demir, 2016; Soylu ve Kağnıcı, 2015). Ayrıca kişilerin genel yaşam doyumlarıyla sahip oldukları çocuklar, sağlık durumları, çalıştıkları iş, mali durum ve evlilik uyumları arasındaki ilişkiye bakıldığında en güçlü ilişkinin evlilik uyumuyla meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır (Fleeson, 2004).

Uyumlu bir evlilik, karı-koca arasında karşılıklı etkileşimin olduğu, evlilik birliği ve ailevi meselelerde görüş birliğine varabilen, problemleri olumlu bir biçimde çözebilen bir evliliktir. Aynı zamanda eşlerin uyum içinde olan birliktelikleri sonucunda evlilik sürecindeki mutluluğu ve doyumudur. Bu nedenle, her iki çiftin de ilişkiyi sürdürme yeteneği, evlilik koordinasyonunun sağlanması için kritik öneme sahiptir (Erbek vd., 2005; Skowron, 2000). Evlilik ilişkisi, aile ilişkisinin temelidir. Uyumlu bir evlilik için anne baba arasında iş bölümü yapılması önem arz etmektedir. Eşler arasındaki bu uyumlu ve pozitif ilişki, onların çocukları ile olan ilişkilerine de yansır. Onlara karşı istikrarlı, kabullenici ve sevgi dolu tutumları besleyebilir. Ailenin baş üyelerinden olan baba, evin gereksinimleri, çocuğun bakımı ve eğitiminde sürece aktif katılım sağlanması sağlıklı bir evlilik için gereklidir (Önder, 2003: Akt., Ömerlioğlu, 2019; Sarıhan, 2007).

Evlilikte uyum düzeyi fazla çıkan bireylerin birbirlerine daha fazla vakit ayırdıkları, çeşitli etkinliklerde bulundukları ve karşılıklı anlayış içerisinde oldukları gözlenmiştir. Evli bireylerde evlilik yeterliliği, birbirlerine verdikleri sosyal destekte olan artış, olaylara iyimser bakma durumu, yaşam doyumu ve evlilik doyumu farkında lığında artış oldukça kişilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinde de yükselmeler olmaktadır (Bektaş, 2018). Yapılan araştırmalar evlilik uyumu kavramının evlilik ilişkisi içerisinde ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bizim araştırmamızda özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin evlilik uyumlarını yordayan değişkenler incelenecektir.

2.1.2. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerde Evlilik Uyumunu

Aile insanlık tarihinin oluşumundan bu yana tüm toplumların en önemli yapı taşıdır. Aile kavramı içinde, yaşanan kültürün yapısına ve zamanına göre değişmiş ve varlığını sürdürmüş sosyal bir yapı yer almaktadır. Toplumu bir araya getiren bireylerin gelişmesinde, kişilerin kişisel değerlerinin oluşmasında onların bedensel ve ruhsal gelişimlerinde, bakımlarında, toplumsal bir role sahiptir (Könezoglu, 2006). Bir çocuğun gelişim evresinde birçok alanda beceriler edinebilmesi, geliştirip kullanabilmesi için anne

baba desteğine ihtiyaç vardır. Bu beceriler fiziksel, zihinsel, sosyal, duygusal, motor ve dil becerileri olarak karşımıza çıkar. Gelişimi normal seyreden çocuğa sahip ebeveynler duygusal yönden daha rahat oldukları için bu rolleri özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlere kıyasla daha kolay yerine getirebilmektedirler. Ebeveynler çocukta herhangi bir engel durumu söz konusu olduğunda bu durumdan dolayı kendini suçlama gibi duygular sebebiyle rolleri yerine getirmede güçlükler yaşanabilmektedir (İlhan, 2009). Çünkü ailelerin ihtiyaçları, normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan ailelerinkinden farklıdır. Annenin de bu süreçte önemli ihtiyaçları bulunmaktadır. Bunlar engel durumunun kabullenilmesi sürecinde ona destek olunması, çocuğunun ihtiyaçlarıyla ilgilenmek, yetersiz anne olmadığını bilmek ve çocuğu ile anne-çocuk bağı kurmaktır. Babalar için önemli olan ihtiyaç ise duygularını paylaşabilecekleri birini bulabilmektir. Babalar da anneler gibi hislere sahiptir ama babaların özel gereksinimli çocukları kabul etmesi daha zordur (Erturan ve Akbağ, 1997).

Aileler duygusal olarak karmaşık zamanlardan geçtiği için bu dönemde yaşanan sıkıntılardan dolayı çocuğun engel durumunu kabul etmede güçlük yaşayabilmektedirler (Çelebi, 2003). Ebeveynler ve diğer üyeler aile içine özel gereksinimleri olan çocuğun katılımıyla yeni duruma uyum sağlayabilmek için birçok aşamadan geçerler. Bu aşamada şok, inkâr, kızgınlık, korku ve benzeri olumsuz duygular daha baskındır. Aile üyelerinin baş etmeye çalıştığı bu süreç anne babanın evlilik ilişkisinde farklılıklara yol açar. Eşler için özel gereksinimleri olan çocuğu kabul etmek ve bu duruma uyum sağlamak zor bir süreçtir. Anne baba bu gerçekliğe göre hayatını yeniden yapılandırmak için bir çaba içerisine girer. Ebeveynler kendileri ve çocukları için uygun planlar yapmaya çalışırken çoğu zaman zorlanmalar yaşarlar. Bu durum eşler açısından aile içerisinde problemlere neden olur ve eş ilişkisi de olumsuz yönde etkilenir (İlhan, 2009; Küçüker, 1993; McCabe, 2008).

Özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın çiftler üzerindeki etkisine ilişkin araştırma sonuçları, özel gereksinimli bir çocuğun aileye dâhil edilmesinin evlilik sürecinde zorluklar yarattığını ve bazı olumsuz durumları beraberinde getirdiğini göstermektedir. Sağlığı yerinde dünyaya gelmiş bir bebeğin durumu bile ailede pek çok alanda değişiklikler gerektirdiği gibi zorlu durumlara da sebep olurken doğan çocuğun özel gereksinimli olması aile içinde alışlagelmiş düzeni ve ebeveynler arasındaki evlilik uyumunu etkileyebilmektedir. Doğum öncesinde ailedeki işleyişte verimli ilişkiler mevcut değilse özel gereksinimleri olan bebeğin katılımı aile içinde olumsuz durumların artışına sebebiyet verebilmektedir (Günsel, 2010; İlhan, 2020).

Ailelerin yaşadıkları bu sorunlarla başa çıkmaları, duygusal evreleri sağlıklı bir şekilde aşmaları, eşler arasında sorumlulukları paylaşarak çocukları kabul etmeleri, çiftler arasındaki ortak tutumlar ve ailelere verilen sosyal destek ile ailelerin hayata yeniden uyum sağlamaları mümkündür. Bunlar, ailenin ailevi sorunlarla baş etme becerisini artırmada ve anneleri yalnız hissetmekten alıkoymada çok önemli etkenlerdir. Aileler eğitim yoluyla uygun rehberlik ve gerekli bilgileri aldığında, çocuklarının daha fazla geliştiğini belirtmişlerdir. Ayrıca babalar çocuk yetiştirme ve bakımında rol oynadığında annelerin daha az yalnız hissettiği bunun sonucunda eşler arasında evlilik uyumlarında artış olduğu görülmüştür (Sarıhan, 2007).

2.2. Algılanan Sosyal Destek

Sosyal destek stresli veya zor bir durum karşısında kişiye çevresindeki eşi, ailesi, arkadaşları tarafından verilen maddi, manevi, duygusal destek olarak isimlendirilmektedir (Eker, Arkar ve Yaldız 2001). Bu kavrama 1970’li yıllardan beri alan yazında çokça yer verilmiştir (Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley, 1988). Çok çeşitli sosyal ilişkileri olan insan, toplumda birçok farklı rol üstlenmektedir. Bu roller; eş, çocuk, ebeveyn, arkadaş ve komşu gibi pek çok rolü içinde barındırır. Kişi bu çeşitli rollerde sevildiğinde, değer verildiğinde ve desteklendiğinde mutlu olup kendini güvende hisseder. Bu durumun aksine kişide ilişki yetersizliği olması durumunda bireyler genellikle korku, çaresizlik ve değersizlik yaşamakta, bu da zihinsel ve fiziksel strese yol açmaktadır (Karpat, 2011). Özel gereksinimli çocuğa sahip anne babaların özel eğitim sürecinde ailelerine çevrelerine ve birbirlerine olan beklentilerinde artış olur. Aileler ortaya çıkabilecek olumsuz durumlarla baş edebilmek için sosyal destek gereksinimi duyarlar (Deniz, Dilmaç ve Arıcak, 2009). Bu bağlamda özel gereksinimli çocuk annelerinin süreç boyunca stresörlere karşı geliştirdiği baş etme mekanizmalarının desteklenmesinde sosyal destek kavramı önem arz etmektedir. Sosyal desteğin ailelerin özel gereksinimli bir çocuğu kabul etmelerini ve uyum sürecindeki problemlerle baş etmelerini kolaylaştırdığını göstermiştir (Özkan, 2020).

Sosyal yönden destekleyici bir çevreye sahip olmak var olan duygu ve değerlerin paylaşılmasına aracılık ederken sosyal rollerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırır. Ebeveynlerin aile üyelerinden alacakları sosyal destek, yaşamlarında meydana gelen değişimlerin getireceği yeni görevlerin başarıyla yerine getirilmesine ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlar. Güçlü temelleri olan sosyal destek hem özel gereksinimli bireyi hem de anne babanın davranışlarını çeşitli yönden geliştirir. Var olan yeterlilikler güçlenirken ortaya çıkabilecek olumsuzlukları da önleyici bir işlev görür. Sorumluluklarını ve duygularını çevresiyle paylaşan ve onlar tarafından destek gören ebeveynlerin yalnızlık

duygusundan daha kolay sıyrılabilirdikleri ve problemlerle daha kolay baş edebildikleri saptanmıştır (Karadağ, 2009).

Etkili denebilecek sosyal destek, anne sağlığı kadar çocuğun gelişimi için de kritik öneme sahiptir. Sağlanan sosyal destek ile birlikte anneler yaşamların memnun oldukları için, kendilerini yalnız, çaresiz hissetmeden diğer aile bireyleri ile daha verimli ilişkiler kurabilmektedirler. Özel gereksinimlilerle ilgili bilgi ve destek gören annelerin bu problemle baş etmesi daha da kolaylaşmaktadır. Böylece özel gereksinimli çocukların zihinsel ve gelişimsel ihtiyaçları karşılanmakta ve gelişimleri kesinti olmamaktadır. Özel gereksinimleri olan çocuklar için konforlu ve daha kolay ulaşılabilecek bir son noktaya gelindiğinde, anneler çocuklarına karşı daha bilgili bir duruma gelebilir ve beklentileri bu yönde geliştirebilir (Ersoy ve Çürük 2009). Pek çok çalışma, sosyal destek sistemlerinin kişinin sosyolojik ve psikolojik olarak sorunlarını çözmede, önlemede, tedavi etmede ve zor durumlarla başa çıkmada etkili bir yöntem olduğunu göstermiştir. Stres faktörü ile başa çıkma, problemleri çözme, ruh sağlığı hastalıklardan korunma ve sosyal destek arasındaki ilişkiyi araştıran neredeyse tüm çalışmacılar, sosyal desteğin bu durumlarla baş etmede önemli bir yere sahip olduğu görüşünde hemfikirdir (Görgü, 2005). Bu bağlamda araştırmada özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinde algılanan sosyal desteğin evlilik uyumu ile olan ilişkisine bakılacaktır.

2.3. Depresyon

Depresyon, dünya çapında yaygın olan, insanın işlevselliğini, yaratıcılığını, mutluluğunu ve memnuniyetini engelleyerek yaşam kalitesini etkileyen önemli bir ruh sağlığı sorunudur (Sağduyu, Ögel, Özmen ve Borotav, 2000). Depresyon ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde özel gereksinimli çocuk ebeveynleri çocuğun özel gereksinimlerinin olduğunu öğrendikleri ilk andan itibaren zorlu bir döneme başlarlar. Özel gereksinimin getirdiği yeni stresli durumlar ailede bir takım problemlerin yaşanmasına sebebiyet verebilir ve bu zorluklar ebeveynleri depresyon, kaygı gibi psikolojik problemlere itebilmektedir. Bu problemler çocuğun engel durumunu kabullenememe, çocukla olan iletişimi kapatarak sadece çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını giderme olarak ortaya çıkabilir (Blacher, Nihira ve Meyers, 1987; Zembat ve Yıldız, 2010). Çocuğun özel gereksinimlerinin olması aile içinde sosyal ilişkilerin bozulmasına anne ve babada depresyon, umutsuzluk artışına ve var olan evlilik ilişkisini sürdürmelerinde güçlükler yol açar. Bu durumda ebeveynlerin kişisel uyumlarında azalmalar meydana gelebilmektedir (Karadağ, 2009). Araştırmalar özel gereksinimli çocuğa sahip annelerdeki somatik yakınmalar depresyon ve

kaygı bozukluğu gibi ruhsal problemlerin normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelere göre daha sık görüldüğünü göstermiştir (Hanson ve Hanline 1994; Miller vd., 1992). Bu bağlamda araştırmamızda özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinde görülen depresyon durumunun ebeveynlerin evlilik uyumuna etkisi incelenecektir.

2.4. Sürekli Kaygı

Belirli bir olay veya duruma bağlı olmayan genel ve devamlı kaygılı haline sürekli kaygı denir. Kişide genel bir hoşnutsuzluk halinin olması, kişinin huzursuz hissetmesi, içinde bulunduğu durumdan memnun olmaması, her an kötü bir olay yaşayacakmış hissine kapılması, kolaylıkla karamsarlığa düşmesi sürekli kaygı düzeyi yüksek bireylerin özelliklerinden bazılarıdır. İçinde bulunulan durumla doğrudan ilgisi olmayan dışarıdan gelen tehlikelerden bağımsız olan ve başkaları tarafından sebebi net bir biçimde açıklanamayan kaygı çeşididir (Öner ve Le Compte 1998). Yaşanan yoğun kaygı hali kişide titreme, terleme, çarpıntı ve yüksek nabız gibi fiziksel semptomların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir (Beck ve Emery, 2006).

Yapılan çalışmalarda kişilerin sürekli kaygı düzeyleri arttıkça evlilik uyumlarında azalma olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin çocuklarının geleceği ile yaşadığı kaygılar aile yapısını etkilemektedir. Kaygı ve duygusal zorlanmalar anne babanın farklı problemler yaşamalarına sebep olabilmektedir. Eşlerin özel gereksinimli bir çocuğa sahip olacaklarını öğrendikleri andan itibaren bu durumu kabullenip duruma uyum sağlamaları ve yaşamlarını yeniden düzenlemeleri zor olabilmektedir (Arman, 2009; Gündoğdu 1995). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler, çözümsüz olduğunu düşündükleri durumlar karşısında sürekli kaygı yaşayabilmektedir. Bu durumun yaşanmaması için aileler destek görmelidir. Aile bireylerinin kaygı ile baş etmelerinde alacakları içsel ve dışsal destek aile bireylerinden alınabileceği gibi yakın arkadaşlardan alanda uzman kişilerden ve toplumsal kurumlar tarafından alınabilir (Coşkun ve Akkaş, 2009; Kaner, 2004).

Özellikle özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin özel gereksinimin getirdiği bazı sorulara cevap bulmakta zorlandıkları ve çocuklarının gelecekte karşılaştıkları durum hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadıkları bir dönemde bu kaygı uyandıran durumları farklı derecelerde yaşaması olası bir durumdur. Özel gereksinimli çocuğu nasıl bir gelecek beklediğine dair yaşanan belirsizlik durumu annelerin sürekli kaygı yaşamasına sebep olabilmektedir. Ayrıca özel gereksinimli çocuğa sahip anneler yaşlandıktan sonra veya vefat ettikten sonra çocuğun yaşamına nasıl devam edeceği konusunda da kaygı yaşayabilmektedirler. Özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinde görülen sürekli kaygı

düzeylerinde algılanan sosyal destek kavramının etkisi büyüktür. Bu bağlamda ebeveynlerin yaşadıkları kaygıların azaltılması için ailedeki diğer bireylerin, yakın arkadaşların ve toplumsal kaynakların özel gereksinimli çocuk ebeveynlerini destekleme konusunda bilinçli olmaları önemlidir (Coşkun ve Akkaş, 2009). Bu bağlamda bu araştırmada özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinde görülen sürekli kaygı düzeyinin evlilik uyumu ile olan ilişkisine bakılacaktır. Aşağıda yer alan bölümde ise yurt içinde ve yurt dışında evlilik uyumu, depresyon, algılanan sosyal destek ve sürekli kaygı ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

2.5. YURT DIŞINDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR

2.5.1. Evlilik Uyumu

Özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin evlilik uyumunu etkileyen yabancı literatürdeki çalışmalara bakıldığında, evlilik uyumunu etkileyen faktörlerden birinin eşlerin çatışma çözme tarzı olduğu görülmektedir (Brackett, Warner ve Bosco, 2005). Evlilik içinde yaşanan problem ve çatışmaların olumlu şekilde çözülebilmesi, uyumlu evliliğin temel göstergesi olarak görülmektedir. Sağlıklı olarak tanımlanabilecek evlilikte problemlerin olmaması değil, sorunların şiddet içermeyen yollarla çözülebilmesidir (Batool ve Khalid, 2012). Huzur ve mutluluğu evlilik içerisinde hissetmek insan yaşamı için önem arz eder. Evlilik uyumunun evli çiftlerin psikolojisi ve ruh sağlığı üzerinde büyük etkisi vardır. Evlilik uyumunda bozulmalar meydana geldiğinde çocuk ve eşte stres duygusunda artış, travma geçirme veya yaşamı tehdit eden sonuçlar görülebilir (Rimmerman vd., 2003).

Kirsch ve diğerleri (2006) evlilik uyumunun gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveyn iyi oluşları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Ebeveynlerin iyi oluş halleri zihinsel, ruhsal sağlık, ebeveyn stresi ve ebeveyn etkinliği olarak kavramsallaştırılmıştır. Hem annelerin hem de babaların artan evlilik uyumunun bir sonucu olarak, ebeveynlik stresinin ve depresif belirtilerinde azalmaya destek olacağı düşünülmüştür. Özel gereksinimli çocuğun davranışlarının ebeveynlerin refahında önemli bir faktör olduğu bulunmuştur. Rimmerman ve diğerleri (2003), anne babalar arasında farklılıklar olup olmadığını görmek için çeşitli gelişimsel yetersizliklere sahip bireylerin toplam 32 ebeveyniyle yürüttükleri bir araştırmada, anne babaların yaşadıkları stres düzeyi, evliliğe uyumları ve çocuklarına ilişkin algılarının çok farklı olmadığını bulmuşlardır. Robinson ve Neece (2015) ise, çocuk davranış problemleri ve ebeveynlik stresinin evlilik uyumu ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Rodriguo ve diğerleri (1990) özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik ilişkilerini inceleyen bir çalışma yapmıştır. Araştırmada otizm, Down Sendromu ve normal

gelişim gösteren çocuğa sahip anneler yer almıştır. Otizmli çocuğa sahip annelerin aile uyumu konusunda diğer iki gruba göre daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Otizmli çocukların annelerinin, diğer anne gruplarına göre daha düşük evlilik doyumu bildirdiğini ve ebeveynlik konusunda daha yetersiz hissettikleri görülmüştür. Özel gereksinimli çocukların annelerinin stresle uğraşırken öncelikle bilgi arama, düş kurma ve utanma yöntemlerini kullandıkları belirtilmiştir.

Whisman ve Uebelacker (2009) yaptıkları çalışmada evlilik çatışması ile depresyon belirtileri arasında çift yönlü ilişki bulmuştur. Bu bağlamda; çift depresyonu evlilik ilişkilerini negatif yönde etkiler ancak evlilik uyumundaki bozulma da bireysel depresyonun bir belirtisidir. Uyum faktörü eşler arasında verimli bir ilişki kurmadaki en önemli faktördür (Şendil ve Korkut, 2008). Amerika Birleşik Devletleri'nde eşlerin evlilikte yaşadıkları çatışmalarda psikolojik destek aldıkları görülmüştür. Yapılan çalışmada, benzer kişiliklere sahip bireylerin evlilikte uyum ve mutluluğun, farklı çiftlere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Bradbury vd., 2002; Stanley, Amato, Johnson ve Markman, 2006).

Bradbury ve Karney (2004), evli bireylerin birbirleriyle rahat ve mutlu hissettikleri için evli kaldıklarını dile getirmiştir. Al-Krenawi ve diğerleri (2011) zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan Arap ailelerde bakım yükünü, ailenin işleyiş şeklini, evlilik kalitesini ve evlilik uyumunu incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre zihin yetersizliğe sahip çocuğu olan aileler, özel gereksinimli çocuğu olmayan ailelere oranla daha kötü aile işleyişi, daha düşük evlilik uyumu, daha yüksek bakım yükü ile ilgilendiklerini belirtmişlerdir.

2.5.2. Algılanan Sosyal Destek

Özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinde algılanan sosyal destek düzeyi ile ilgili yabancı alanyazında, sosyal desteğin de koruyucu yönü dikkat çekmektedir. Örneğin Boyd (2002), otizmli ergenlerin ebeveynlerine sağlanan sosyal ve profesyonel desteği incelediği çalışmasında, ergenlerdeki problem davranışlar ile annelerin sosyal destek arayışları arasında ilişki saptamıştır. Buna göre, düşük sosyal destek düzeyinin depresyon artışına sebep olduğu ve kaygı ile ilişkili olduğu sonucu elde edilmiştir. Sosyal destek gören anneler çocuklarıyla daha iyi duygusal ilişkiler kurduklarını belirtmişlerdir. Ek olarak, araştırmada toplumdan gelen resmi olmayan sosyal desteğin, otizmli çocukların anneleri için resmi desteğe göre daha verimli stres kalkını olduğunu bulunmuştur.

Bromley ve diğerleri (2004) otizmden etkilenen çocukların ebeveynlerinin sosyal desteği, ruh sağlığı ve sağlanan hizmet memnuniyetinin ruh sağlığı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Elde edilen bulgular annelerin çoğunun ciddi ruh sağlığı sorunları yaşayabileceğini bu durumun çocuklardaki problemler davranışları arttırabileceğini ve aile

üyelerinden alınan düşük sosyal destek ile ilişkili olduğunu göstermiştir. White ve Hasting (2004), özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerde stres düzeyleri ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasında olumsuz bir ilişki olduğunu saptamıştır. Aile üyelerinden ve arkadaşlardan gelen sosyal desteğin, ebeveynler üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal desteğin kişilerin stres düzeylerini etkili bir şekilde azalmasına destek olduğunu bulgulamışlardır.

Ekas ve diğerleri (2010) otizmden etkilenmiş olan çocukların annelerinde iyimserlik, sosyal destek ve mutluluk durumunu incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre algılanan sosyal destekteki artış, annelere gelecek için olumlu bir bakış açısı kazandırarak olumsuz etkileri azaltma ve olumlu etkiler yaratma konusunda güç verdiğini göstermiştir. Hall (2012) tarafından otizm spektrum bozukluğundan etkilenmiş çocukların aileleri ile yapılan bir araştırmada, ebeveynlerin problemlerle nasıl baş ettikleri ve algılanan sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Sonuç olarak ailelerin sosyal destek algıları arttıkça problemlerle başa çıkma düzeylerinde artış olduğu ortaya çıkmıştır.

Halstead ve diğerleri (2017) çalışmalarında zihinsel yetersizliği ve gelişimsel engeli olan çocuğa sahip annelerin psikolojik iyi oluşları üzerindeki algılanan sosyal desteği başa çıkma tarzları, sosyal desteğe ilişkin olumlu algılarını incelemişlerdir. Sonuçlar, davranış ve duygusal sorunlara sahip çocukların ailelerine sosyal desteği sağlamanın annelerin ruhsal iyi oluş hallerini artırabileceğini göstermektedir. Jenhaug, Line ve Ole Petter Askheim (2018), özel gereksinimli çocuğa sahip Norveçli anneler ve babalar üzerinde yapılan çalışmada, ebeveynlere sağlanan psikolojik destek ile kişiler daha güçlü hissettiklerini ve problemlerle baş etme becerilerinde gelişmeler olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca çocuklardaki bağımsızlık becerilerinde görülen gelişme ile birlikte ebeveynler ebeveyn bakımı avantajı sağlamışlardır.

2.5.3. Depresyon

Depresyon da, evlilik uyumu araştırmalarına konu olan değişkenler arasında yer almaktadır. Olsson ve Hwang (2001) özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin psikolojik durumlarını araştırmışlardır. Anne ve babaların depresyon düzeyleri otizmli çocuğa sahip annelerin depresyon puanlarının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özel gereksinimli çocuğu olan eşlerinden ayrılmış annelerin, evli annelere göre daha yüksek depresyon riski altında olduğu ortaya çıkmıştır. Hastings ve diğerleri (2005) otizm spektrum bozukluğundan etkilenmiş çocuğu olan 41 aileyle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmeler sonucunda annelerin babalara göre daha depresif oldukları ve daha olumlu algıladıkları bulunmuştur. Anne depresyonunun çocuk davranış sorunları ve eş stresi tarafından yordandığını, anne depresyonu ve olumlu algıların ise baba stresini yordadığını bulmuşlardır.

Ralpmund ve Moore (2000) çalışmalarında algılanan sosyal desteğin ve depresyonun birbiriyle ilişkili ve karşılıklı olduğunu bulmuşlardır. Sosyal desteğin eksikliğinin depresyona sebep olabileceği aynı zamanda bu durumun kişinin çevreyle olan ilişkisinde zedelenmelere yol açacağı ve sosyal destek sisteminin bozulmasına sebep olabileceği çalışmadan elde edilmiştir. Veisson (1999) engeli olan ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin depresif belirtileri ve duygu durumlarını araştırdığı çalışmada özel eğitime gereksinim duyan çocukların ebeveynlerinin daha yüksek olumsuz duygulara ve daha düşük olumlu duygulara sahip olduğunu bulunmuştur. Özel gereksinimli çocukların anneleri daha fazla olumsuz duygu durumu ve daha fazla depresif belirtiler göstermiştir. Çalışmada, normal gelişim gösteren çocukları olan anne babaların iyi, memnun ve daha huzurlu oldukları bulunmuştur. Gong ve diğerleri (2015) çalışmalarında otizmden etkilenmiş çocukların ebeveynleriyle, normal gelişim gösteren çocuk ebeveynlerinin depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı çalışmada babaların annelere oranla depresyondan daha az etkilendikleri ortaya çıkmıştır.

2.5.4. Sürekli Kaygı

Özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin sürekli kaygı düzeyleri ile ilgili yapılan yurt dışı çalışmalara bakıldığında; Koegel ve diğerleri (1992), otizm spektrum bozukluğundan etkilenmiş çocuğa sahip annelerin ebeveyn kaygı düzeyini araştırmışlardır. Çalışmada çocuğun anneye bağımlı oluşu, sürekli bakım gerektirmesi ve çocukta gerileme olması ebeveyn kaygısında artışa sebep olduğu görülmüştür. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin evlilikteki yaş gruplarına göre kaygı, depresyon, olumsuz benlik algısı, somatizasyon alanlarındaki psikolojik hallerine bakıldığında erken evliliğin tüm bu alanları olumsuz etkilediğini göstermektedir (Strat vd., 2011).

2.6. TÜRKİYE'DE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

2.6.1. Evlilik Uyumu

Yavuz (2016) zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne babanın evlilik uyumları ve yaşam doyumlarını belirlemek amacıyla ebeveynlerin yaşam doyumunu ve evlilikteki uyumlarına etki eden etmenleri belirleyip iki grubu karşılaştırmak amacıyla çalışmasını gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin zihin engelli çocukların ebeveynlerine göre daha sağlıklı aile ilişkileri olduğu ve yaşam doyumlarının daha fazla olduğu sonucu elde edilmiştir.

Tutarel Kışlak ve Çabukça (2002) çalışmalarında evlilik uyumunun çocuk sayısı ile bir ilişkisi olmadığını bulmuşlardır. Ayrıca yaptıkları çalışmada empati kavramının evlilik

uyumunu yordayan önemli bir etken olduğunu bulmuşlardır. Naz (2019) otizmli çocuğu olan anne-babaların evlilik uyumu ve duygu düzenleme güçlükleri arasındaki ilişkinin incelenmesi isimli çalışmasında otizmden etkilenmiş çocuğu olan 40 anne baba ve gelişimi normal seyreden çocuğa sahip 40 ebeveynle çalışmıştır. Normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne baba arasındaki evlilik uyumunun daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kişilerin farkındalık puanı ne kadar yüksekse, evlilik uyum puanı da o kadar yüksek olduğu görülmüştür.

Ülgüt (2019) otizm spektrum bozukluğu tanısı konan çocukların ebeveynlerinin öz farkındalık, evliliğe uyum ve dayanıklılıklarını, normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin öz farkındalıkları, evlilik uyumları ve dayanıklılıkları ile karşılaştırmıştır. Çalışmadaki katılımcılar için sosyo demografik ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkileri incelediğinde katılımcıların evlilik uyumunun artan yaş, evlilik süresi ve gelir düzeyi ile arttığı bulunmuştur. Öte yandan, insanlar arkadaşlığı ne kadar olumlu değerlendirirse, evliliğe uygunlukları o kadar düşük olduğu sonucu elde edilmiştir.

Sarıyıldız (2017) özel eğitime gereksinim duyan çocuk annelerinin evlilik uyumlarını çeşitli değişkenler açısından incelediği araştırmasında özel gereksinimli çocuk annelerinin yaşının, eğitim düzeylerinin, evlenme şeklinin, evlilikte geçen sürenin, sahip olunan çocuk sayısı, çalışma durumu, meslek, çocuğunun tanısı ve ailenin maddi gelirinin evlilik uyumu etkisine bakılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda çalışan annelerin evlilik uyumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kara (2016) yaptığı çalışmada gelişimsel yetersizliğe sahip çocukların anneleri ile gelişimi normal seyreden çocuğa sahip annelerin aile yaşam kalitelerini değerlendirmek için sosyo demografik değişkenleri, evlilik uyumunu ve öznel iyi oluşu değerlendirmiş ve iki grup arasında evlilik uyumunda herhangi bir farklılık olmadığını bulmuştur.

Şendil ve Korkut (2008) normal gelişime sahip çocuk ebeveynleriyle yaptığı çalışmada evlilik uyumu, evlilikteki süre, cinsiyet, sahip olunan çocuk sayısı, evlilik türü, kişilerin sahip oldukları eğitim düzeyleri ve maddi durumlar gibi çeşitli etmenler arasındaki ilişkiyi incelenmiş ve sonuç olarak, anlaşmalı evliliklerde eğitim düzeyi ve ekonomik düzey ne kadar yüksekse, evliliğe uygunluğun da o kadar yüksek olduğu, evlilikteki uyum ile çocuk sayısındaki artış arasında olumsuz bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ende İnce ve Güdücü Tüfekçi (2015) tarafından özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumu ve evlilik uyumları arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Özel eğitim gerektiren çocuğa sahip olan anne babanın evlilik uyumlarının düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca yaşam doyumu açısından hayatlarından memnun olma düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ar (2014), otizmli çocuğa sahip ebeveynlerle normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumunu incelediği araştırmasında ebeveynlerin yaşı, öğrenim düzeyleri, belirli bir işte çalışıp çalışmadıkları, evlilik süresi, çocuk sayısı, gelir düzeyleri ile evlenme çeşitlerinin evlilik uyumuna ve kişilerin kaygı seviyelerine olan etkisini araştırılmış sonuç olarak annelerin evlenme yöntemleri ile evlilik uyumları içinde anlamlılık bulmuştur. Erdemir Yeşiltaş (2020) çalışmasında özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin evlilik uyumuna etkisini incelemiştir. Araştırmada belirlenen demografik değişkenlerden; ortalama aylık gelir, eğitim düzeyi, aileden alınan sosyal destek, evlilikte geçen süre, aile türü, çocuk sayısının evlilik uyumunu yordadığı sonucu elde edilmiştir. Cinsiyet, yaş, çalışma durumu, aylık gelir seviyesi, aile türü, aileden alınan destek çocuk sayısının da bilişsel duygu düzenleme stratejilerini yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kendini veya diğerlerini suçlama olasılığı daha düşük olan, özel gereksinimli çocuklarının problemlerine yönelen, mevcut durumları daha az felaket haline getirme eğiliminde olan ebeveynlerin evlilik uyumunun daha yüksek olduğunu bulunmuştur. Benzer bir süreçle, özel eğitime gereksinim duyan çocuk yetiştirme desteği alan katılımcılarda evliliğe uyumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Diker (2020) çalışmasında zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin evlilik uyumlarını, sosyal destek algılarını ve çocuğun kabul-ret düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada annenin yaşı, eğitim seviyesi, çalışma durumu, ailenin maddi gelir seviyesi, zihinsel yetersizliğe sahip çocuğun yaşı ve çocuğun cinsiyeti değişkenleri ile annelerin evlilikteki uyumları, sosyal destek algıları ve çocuğun kabul-ret düzeyi arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin evlilik uyumlarında artış görüldükçe sosyal destek algılarında da artış olduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda annelerdeki evlilik uyumlarında artış oldukça çocuklarını reddetme düzeylerinde azalma görülmüştür. Araştırma sonucuna göre annelerdeki sosyal destek algısında artış oldukça çocuklarını reddetme seviyelerinin azaldığı görülmüştür.

Gül Can (2015) araştırmasında, özel gereksinimli çocuğu olan ve normal gelişim gösteren çocuğu sahip ebeveynler arasında evlilik uyumu ile yaşam doyumu arasında güçlü ve pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. İşsiz, okuma yazma bilmeyen özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin, diğer ebeveynlere göre evliliğe uyum sağlama oranları anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Özel gereksinimli çocukların ebeveynleri arasında, işsiz, okuma yazma bilmeyen, 25-35 yaş arasında olan ve bir çocuklu ebeveynlerin yaşam doyumunun diğer bireylere oranla önemli ölçüde daha yüksek olduğunu bulunmuştur.

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumları ile yaşam doyumlarının artırılması önerilmektedir. Eşler arasındaki evlilik uyumunu geliştirmek yaşam memnuniyetinin artmasına katkı sağlayacaktır.

2.6.2. Algılanan Sosyal Destek

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin algılanan sosyal destek düzeyleri ile alakalı ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında; Karpaz (2011), özel eğitime gereksinim duyan çocuğa sahip anne babalarda aileden ve arkadaşlar tarafından algılanan sosyal destekte azalma olmasının yas tepkilerini artırdığı sonucuna varmıştır.

Kahriman ve Bayat (2008) özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler üzerinde yaptıkları çalışmada, tüm katılımcılar çocuğun bakım gereksinimlerini karşılama konusunda güçlükler yaşadığını belirtmiş, ayrıca %26,7'sinin çocuğun gereksinimlerini karşılamada destek aldıkları ortaya çıkmıştır. Çalışmada annelerin babalardan daha az sosyal destek aldıkları ve bu durumun aile alt başlıklarında daha belirgin olarak ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Aslan (2019) özel eğitime gereksinim duyan çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumu, umutsuzluk ve algılanan sosyal destek düzeylerini çeşitli değişkenler kullanarak değerlendirmiştir. Araştırma sonuçları evliliğe uyum ile sosyal destek algıları arasında negatif doğrultuda anlamlılık olduğunu, algılanan sosyal destek düzeyi ile umutsuzluk düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Özkan (2020) çalışmasında zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip olan annelerin evlilik uyumu ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin sosyal destek algıları ile evlilikteki uyumları arasında anlamlı yönde ilişki olduğu saptanmıştır. Annelerin algılanan sosyal desteklerinde artış oldukça evliliğe uyumda da olumlu yönde artış olduğu söylenebilir.

2.6.3. Depresyon

Özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin depresyon düzeyleri ile ilgili yapılan yurtiçi çalışmalara bakıldığında; Tutarel–Kışlak (1996) tarafından yapılan bir çalışmada, depresyon puanı düşük olan kişilerde depresyon puanı yüksek olan kişilere göre eşlerinin olumsuz davranışlarından daha az sorumlu olduklarını bulunmuştur. Uğuz, ve diğerleri (2004), özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, özel gereksinimli çocuğu olmayan annelere göre depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin daha fazla olduğu saptanmıştır. Aynı çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan anneler, özel gereksinimli çocuğu olmayan annelere göre çocuklarının kendilerine daha bağımlı olduğunu, çocukların da annesine daha bağımlı olduğunu ve kendilerini yönetme konusunda güçlükler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Özel

gereksinimli çocuğun aile hayatında sorumluluk noktasında artışa sebebiyet verdiği ve bu durumunda ailede stres yarattığını belirtmişlerdir.

Öksüz (2008) çalışmasında otizmden etkilenmiş ve normal gelişime sahip çocuğu olan ebeveynlerin psikiyatrik ve psikolojik özelliklerinde farklılıklar olup olmadığını araştırmıştır. Otizmden etkilenmiş çocuğu olan annelerin depresyon düzeylerinde normal gelişime sahip çocukların annelerine oranla daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı araştırmada otizmden etkilenmiş çocuğu olan annelerin depresyon düzeyleri ile otizmden etkilenmiş çocuğu olan babaların depresyon düzeyleri de karşılaştırılmıştır. Ebeveynler arasındaki farklılıklar incelendiğinde, otizmden etkilenmiş çocuğa sahip annelerinin depresyon düzeylerinin babalardan daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmalar, ağır düzeyde otizmden etkilenmiş çocukların ebeveynlerinin, daha az spesifik belirtilere sahip oldukları için çocuklarının durumlarına daha açık ve psikolojik etkilere daha az duyarlı olduklarını, hafif otizimli çocukların ebeveynlerinin ise daha olası olduğunu, çocuğun durumunu daha zor kabullendikleri ve psikolojik olarak daha çok etkilendikleri görülmüştür.

Şentürk ve Saraçoğlu (2013) eğitilebilir zihinsel ve bedensel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip annelerle normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin ailelerinden algıladıkları sosyal destek ve depresyon düzeylerinin karşılaştırıldığı bir çalışma yapmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre özel gereksinimleri olan çocuğa sahip annelerin, aile veya eş ilişkileri ile ilgili sorunlar yaşadıkları, yüksek düzeyde depresyona sahip oldukları, evlilik doyumu, eşin çocuk yetiştirmedeki vermiş olduğu destek, eşin çocuklara ilgisi ve aileden gelen sosyal desteğin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ebeveynler çocuğun dünyaya gelişinden sonra eşler arasındaki iletişimde etkilenmeler olduğunu belirtmiştir. Bu durumun özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerde daha baskın bir biçimde ortaya çıktığı görülmüştür.

Akçakın ve Erden (2001) otizm spektrum bozukluğundan etkilenmiş çocuğa sahip 82 ebeveynin kaygı, depresyon ve obsesif belirtilerini değerlendirmişlerdir. Çalışmanın sonucunda otizmden etkilenmiş çocukların annelerinin Beck Depresyon Ölçeği'nden kontrol grubundaki kişilere göre daha fazla puan aldığı ve diğer ölçeklerde gruplar arasında ortalama puanlarda bir fark olmadığı görülmüştür.

2.6.4. Sürekli Kaygı

Yerli alan yazında özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin sürekli kaygı düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında; Coşkun ve Akkaş (2009) araştırmalarında annenin sosyal desteğe yönelik farkındalığı arttıkça sürekli kaygının azaldığını bulmuşlardır.

Çalışmada anneler yalnız kalmadıklarında ve destek aldıklarında sürekli kaygıyı daha az hissettiklerini dile getirmişlerdir. Özel gereksinimli çocukların annelerinin yaşlarında artış meydana geldikçe korkularının arttığını kaygılarında artma olduğu ve sosyal destek algısında azalmalar meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, anne yaşı, eğitimi ve aile geliri gibi değişkenlerin sosyal destek algısını etkilemediği sonucuna ulaşılmış ve annelerdeki sosyal destek algılarının çocuğun cinsiyetinden bağımsız olduğu bulunmuştur. Eğitimde ve gelirden seviye yükseldikçe sürekli kaygıda azalma olduğu sosyal destek algısında ise artış olduğu vurgulanmıştır.

Gündoğdu (1995) çalışmasında otizmden etkilenmiş bireylerin ebeveynleri ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumu algılarını karşılaştırmıştır. Çalışmada ayrıca depresyon ve durumluk-sürekli kaygı açısından da karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçta otizmden etkilenmiş çocukların anneleri kişiye olan güven seviyesinde gelişimi normal seyreden çocuğa sahip annelere oranla fazla puan elde etmişlerdir. Otizmden etkilenmiş bireylerin babaları sadece kopukluk alt boyutunun gelişimi normal seyreden çocuğu olan babalara oranla daha az puan almışlardır. Aynı çalışmada “güvenilebilirlik” ve “kopukluk” alt boyutundaki sonuçlara göre otizmlili çocuğu olan anne babaların normal çocuğa sahip olan ebeveynlere oranla daha pozitif olduğu görülmüştür.

Bu bölümde yabancı ve yerli alan yazındaki evlilik uyumunu etkileyen etmenler; evlilik uyumu, algılanan sosyal destek, depresyon ve sürekli kaygı başlığı altında toplanmıştır. Çalışmamızda bu faktörlerin özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerinin evlilik uyumuna etkisi bir başlık altında toparlanmak istenmiş ve bu faktörlerin demografik bilgilerle karşılaştırılması, ortaya çıkan sonuçların evlilik uyumunu etkileyen faktörlerin araştırıldığı çalışmaların çeşitliliğini ve sayısını artırması amaçlanmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Deseni

Özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin evlilik uyumlarını yordayan değişkenlerin incelenmesinin amaçlandığı bu araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden keşfedici korelasyonel model olarak desenlenmiştir.

3.2. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın çalışma grubu Ardahan ve Hatay illerinde ikamet eden özel gereksinimli çocuğa sahip 200 anne babadan oluşmuştur. Örneklem tekniği olarak kartopu yöntemine başvurulmuştur. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1 de gösterilmiştir.

Tablo 1

Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

		n	%
Cinsiyet	Kadın	123	61,5
	Erkek	77	38,5
Yaş	24-36 yaş	68	34,0
	37-49 yaş	75	37,5
	50 yaş ve üzeri	57	28,5
Eğitim durumu	Okuryazar değil	22	11,0
	Okuryazar	14	7,0
	İlkokul	50	25,0
	Ortaokul	48	24,0
	Lise	50	25,0
	Üniversite	15	7,5

	Lisansüstü	1	0,5		
Çalışma durumu	Çalışıyor	72	36,0		
	Çalışmıyor	117	58,5		
	Emekli	11	5,5		
Gelir durumu	Düşük	62	31,0		
	Orta	121	60,5		
	Yüksek	17	8,5		
Evli kalınan süre	1-5 yıl arası	12	6,0		
	6-10 yıl arası	54	27,0		
	11-15 yıl arası	44	22,0		
	16-20 yıl arası	35	17,5		
	21 yıl ve üzeri	55	27,5		
Çocuk sayısı	1 çocuk	12	6,0		
	2 çocuk	69	34,5		
	3 çocuk	57	28,5		
	4 çocuk	29	14,5		
	5 çocuk	17	8,5		
	6 çocuk ve üzeri	16	8,0		
	n	Minimum	Maksimum	×	ss
Yaş	200	24	72	42,97	10,49

Tabloda da görüldüğü üzere, katılımcıların önemli bir yüzdesinin alt ve orta ekonomik sınıftan gelen, düşük eğitim düzeyli ve yüksek yaş ortalamalı kadınlardan oluştuğu dikkat çekmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen formda, katılımcı, katılımcının eşi ve katılımcının çocuğunun demografik özelliklerine ilişkin toplam 12 madde yer almaktadır (Bkz. Ek 1). Maddeler arasında yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, çalışma durumu, sahip olunan çocuk sayısı gibi demografik bilgiler bulunmaktadır.

3.3.2. Evlilik Uyum Ölçeği (EUÖ)

Evliliğin kalitesini ölçmek için Locke ve Wallace (1959) tarafından geliştirilmiş olup ölçeğin Türkçe uyarlaması Tutarel-Kışlak (1999) tarafından yapılmıştır. On beş maddeden oluşan araç, evlilik kalitesi, evlilikteki doyum ve eşlerin farklı konulardaki anlaşma derecesini ölçmektedir. Cronbach Alpha değeri $\alpha=0.84$ gibi iyi bir değer alan ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 58'dir. Ölçekten yüksek puan almak uyumun artışına işaret etmektedir.

Ölçeğin yapı geçerliğine dair faktör analizi bulguları, ölçeğin iki faktörden oluştuğunu ortaya koymuştur. “Anlaşma” olarak adlandırılan birinci faktörde, eşlerin genel uyumları, boş zaman etkinlikleri, yaşam felsefesi, cinsellik, arkadaş ve eşin akrabalarıyla anlaşmasını belirlemeye yönelik dokuz madde yer almaktadır. İkinci faktör ise “İlişki tarzı” olarak adlandırılmakta ve çatışmaları çözme, ev dışı etkinlikler, eşe karşı güven ve boş zaman etkinlikleri konularını içeren altı maddeden oluşmaktadır (Tutarel-Kışlak, 1999). 43 puanın üzerindeki evlilikler uyumlu kabul edilirken, 43 puanın altındaki puanlar evlilik uyumunda sorun olduğunu göstermektedir (Diker, 2020). Ölçek partnerlerden yalnızca birine uygulanabileceği gibi, amaca ve tercihe göre iki partnere de uygulanabilir (Gül Can, 2015).

3.3.3. Beck Depresyon Ölçeği

Beck Depresyon Ölçeği, 1961 yılında Beck ve diğerleri tarafından geliştirilmiş ve Hisli (1989) tarafından Türkiye'ye uyarlanmıştır. Yirmi bir maddeden oluşan ölçekte 0 ila 63 arasında puan alınabilmektedir. Yüksek puan bireyin depresyon düzeyinin yüksek olduğuna işaret etmekte (Aydemir ve Köroğlu, 2006), 17 ve üzeri puanın ise depresyonu normalüstü olarak belirlemede kesme noktası olarak kabul edilebileceğini göstermiştir (Hisli, 1989).

3.3.4. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Zimet ve diğerleri (1988) ölçeği Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirmişlerdir. Türkiye'deki geçerlik ve güvenirlik çalışmalarını Eker, Arkar ve Yıldız (2001) yapmıştır. Toplam 12 maddeden oluşan ölçek "Arkadaş" (4 madde), "Özel İnsan" (4 madde) ve "Aile" (4 madde) olmak üzere bireyin sosyal destek algılayabileceği üç kaynağı belirten üç faktörden oluşmaktadır. Maddeler 7'li Likert ölçeğinde yanıtlanmaktadır ve her alt faktörden alınabilecek puanlar 4 ila 28 arasında değişmektedir. Buna göre ölçekten alınabilecek minimum ve maksimum puan sırasıyla 12 ve 84'tür. Ölçekten alınacak yüksek puan, algılanan sosyal desteğin de yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha değerleri tüm ölçek ile "Aile", "Arkadaş" ve "Özel İnsan" alt faktörleri için sırasıyla 0,89, 0,85, 0,88 ve 0,92 olarak saptanmıştır (Eker ve diğerleri, 2001). Ölçeğin, üç farklı ve önemli kaynak tarafından sağlanan sosyal desteğin birey tarafından algılanma düzeyini pratik şekilde ölçen bir araç olması dikkat çekmektedir (Bozdoğan, 2011).

3.3.5. Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri

Özgün formu Spielberger ve diğerleri tarafından 1964 yılında geliştirilen, Türkçe 'ye Öner (1985) tarafından uyarlanan bu envanter, bireyin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır (Aydemir ve Köroğlu, 2006). Her biri, 20 maddeden oluşan araç, durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini ayrı ayrı ölçmektedir. Bu çalışmanın amacı doğrultusunda, araştırmacı Sürekli Kaygı Envanterini kullanarak verileri toplamıştır. Sürekli Kaygı Envanteri, bireyin genel olarak kaygı yaşama eğilimini ölçen 20 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin ifade ettiği duygu ve eylemler, bu duyguların sıklığına göre (1) hemen hiçbir zaman, (2) bazen, (3) çoğu zaman, (4) hemen her zaman şıklardan birinin işaretlenmesi şeklinde yanıtlanmaktadır. Envanterden alınabilecek puanlar 20 ila 80 arasında değişmektedir. 21, 26, 27, 30, 33, 36 ve 39. maddeler pozitif yönde, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 31, 32, 34, 45, 37, 38 ve 40. maddeler ise tersine puanlanmaktadır. Elde edilen toplam puana 35 puan eklenir. 36 puan ve altı kaygının olmadığını, 37-42 puan hafif düzeyde kaygının olduğunu, 43 puan ve üzeri puan ise kaygı düzeyinin yüksek olduğunu ifade eder. Değerlendirilme esnasında her ifade için ifadenin pozitif ya da negatif özelliğine göre 1 (ya da -1) ile 4 (ya da -4) arasında bir puan verilmelidir. Envanterin iç tutarlılık katsayıları 0.83 ile 0.87, test-tekrar test güvenirlik katsayıları ise 0.71 ile 0.86 arasında değişmekte ve bu değerlerin kabul edilebilir geçerlik ve güvenirliğe işaret ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Envanter 14 yaş üzeri normal gelişim gösteren bireyler ve okunanları anlayıp tepki verecek kadar bilinci yerinde olan hastalar üzerinde uygulanabilmektedir (Ar, 2014). Öner'e göre bu

envanter, ruhsal bozukluğu olan ve olmayan bireyleri anlamlı düzeyde ayırt etmeyi mümkün kılmaktadır (Öner ve Le Comte, 1998).

3.4. Uygulama Süreci

Araştırmacı, mesleki deneyimleri ve gerçekleştirdiği alan yazın taramasını göz önüne olarak evlilik uyumunun ailedeki tüm bireyleri olumlu ve/veya olumsuz yönlerde etkileyebildiğini fark etmiş ve ailede özel gereksinimli bir çocuğun/bireyin var olduğu koşullarda eşler arasındaki söz konusu uyumun hangi olası farklı etmenlerden etkilendiğine dair özel bir merak geliştirmiştir. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programından mezun olmasının da bu özel ilgiyi beslediği söylenebilir. Araştırmacının danışmanı ile gerçekleştirdiği görüşmeler sonucunda, özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin evlilik uyumunu yordayan olası demografik ve psikolojik etmenlerin incelenmesi konusunda görüş birliği sağlanmış ve çalışmalara başlanmıştır. Veri toplama araçlarının belirlenmesi sonrasında Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Etik Kurulu'ndan 28.12.2021 tarihli gerekli izinler alınmıştır. (Karar No: E-67493393-302.08.01-16 0350) 04.01.2022-24.03.2022) Aralığında araştırmacı Ardahan ve Hatay illerinde ikamet eden örneklem grubuna ulaşarak araştırma verilerini toplamıştır. Bu süreçte araştırmacı, okuryazar olmayan katılımcılara ölçme araçlarını doldurmada destek sağlamıştır. Ebeveynler bilgilendirildikten sonra onlara uygun ortam sağlanarak sorular yavaşça anlayabilecekleri şekilde sorulmuştur. Anlamadıkları noktada sorular tekrar edilmiştir. Veri toplama araçlarının uygulanması öncesinde tüm katılımcılar araştırmayla ilgili bilgilendirilmiş ve katılım onayı verenlere Gönüllü Katılımcı Onam Formu okutulup imzalatılmıştır. Tüm verilerin toplanmasıyla birlikte veriler bilgisayar ortamına aktarılarak analizler yürütülmüştür. Analiz sonuçları araştırmacı ve danışman tarafından incelenmiş ve sürecin raporlaştırılmasına geçilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma verilerine ilişkin kapsamlı betimleyici ve kestirimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Her değişkene ilişkin betimleyici istatistikler sayı, yüzde, ortalama, standart sapma ve minimum ve maksimum değerler olarak tablolastırılmıştır. Sürekli kaygı, depresyon ve algılanan sosyal desteği ölçen araçlardan alınan puanların güvenilirliklerini test etmek amacıyla Cronbach Alfa değerleri kontrol edilmiştir. İstatistiksel analizin ilk adımı olarak normallik varsayımı Shapiro Wilk testi ile kontrol edilmiştir. Normal dağılmayan sürekli değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi için Spearman korelasyon katsayısından yararlanılmıştır. Kategorik bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler ile

modellenmesinde ise İkili Lojistik Regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analizler IBM SPSS 25 programında yürütülmüştür.

3.6. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği

Araştırmada geçerliği ve güvenirliliği sağlamak için aşağıda belirtilen çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

- Araştırmacı, araştırma öncesinde ve sırasında yerli ve yabancı alan yazını kapsamlı olarak takip etmiştir.
- Araştırmacı, elde ettiği bulguları alan yazındaki bulgular ile titiz bir şekilde karşılaştırmıştır.
- Veri toplama araçlarının seçiminde güçlü psikometrik özellikler bir öncelik olarak kabul edilmiştir.
- Araştırmacı, tüm süreçte sık ve belirli aralıklarla danışmanını uygulamalarla ilgili bilgilendirmiş ve kendisinden aldığı dönütler ışığında çalışmalarını sürdürmüştür.
- Araştırma verileri, araştırmacı ve danışmanı tarafından bilgisayar ortamında ve çıktı şeklinde saklanmıştır.

3.7. Araştırmacının Rolü

Araştırmacı Eğitim Bilimleri Fakültesi/ Zihin Engelliler Öğretmenliği ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları alanında çift ana dal diplomasına sahiptir. Yüksek lisans eğitimine Özel Eğitim Bölümü'nde devam etmektedir. Çalışmacı Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda altı yıldır özel eğitim öğretmeni olarak görev yapmakta, 7-13 yaş aralığındaki özel gereksinimli öğrencilerle eğitim-öğretim etkinlikleri yürütmekte ve öğrencilerinin ailelerine gereksinimleri doğrultusunda danışmanlık hizmeti sağlamaktadır.

Araştırmacı özel eğitim alanında gözlemlemiş olduğu bir problem durumunu göz önüne alarak bu araştırmanın; alan yazının taraması, araştırmanın planlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve çalışmanın raporlaştırılması olmak üzere tüm aşamalarında aktif rol almıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde çalışmamızdan elde edilen bulgulara ait istatistiksel bilgiler tablolar halinde gösterilmiştir. İlk olarak betimleyici istatistik sonuçları sunulmuştur.

Tablo 2

Özel Gereksinimi Olan Çocuğa İlişkin Özelliklerin Dağılımları

		n	%
Cinsiyet	Kız	92	46,0
	Erkek	108	54,0
Yaş	1-6 yaş	50	25,0
	7-18 yaş	98	49,0
	19-29 yaş	38	19,0
	30 yaş ve üzeri	14	7,0
Tanı	Otizm	34	17,0
	Zihinsel yetersizlik	73	36,5
	Bedensel yetersizlik	52	26,0
	İşitme yetersizliği	13	6,5
	Çoklu yetersizlik	22	11,0
	Diğer	6	3,0
Yetersizliğin düzeyi	Hafif	74	37,0
	Orta	89	44,5

	Ağır	37	18,5		
Aile içinde özel eğitim gereksinimli çocuğunuzun bakımı ile ilgili yeterince destek aldığınızı düşünüyor musunuz?	Evet	116	58,0		
	Hayır	46	23,0		
	Kısmen	38	19,0		
Özel gereksinimli çocuğun bakımı/gelişimi ile kim ilgileniyor?	Anne	191	95,5		
	Baba	1	0,5		
	Diğer	8	4,0		
n	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma	
Yaş	200	1	38	13,15	8,74

Araştırmada kullanılan ölçeklerin Cronbach Alpha değerlerine ilişkin sonuçlar Tablo 3'te yer almaktadır. Görüldüğü üzere, Evlilikte Uyum Ölçeği ikinci alt boyutu katsayısı (0.689) kabul edilebilir bir değer olup, diğer tüm değerler tatmin edicidir. Ölçeklere ait tanımlayıcı istatistikler ise Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 3

Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Ait Güvenirlilik Analizleri

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Cronbach Alpha	Madde Sayısı
Beck Depresyon Ölçeği	0,809	21
Sürekli Kaygı Ölçeği	0,844	20
Aile Alt Boyutu	0,954	4
Arkadaş Alt Boyutu	0,956	4
Özel Bir İnsan Alt Boyutu	0,967	4
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	0,946	12
Birinci Alt Boyut	0,941	9

İkinci Alt Boyut	0,689	6
Evlilikte Uyum Ölçeği	0,928	15

Tablo 4

Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Ölçekler ve Alt Boyutlar	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	S.S.
Beck Depresyon Ölçeği	200	0	38	10,27	8,36
Sürekli Kaygı Ölçeği	200	23	75	45,84	10,24
Aile Alt Boyutu	200	4	28	20,87	7,74
Arkadaş Alt Boyutu	200	4	28	16,88	9,34
Özel Bir İnsan Alt Boyutu	200	4	29	16,98	8,62
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	200	12	84	54,72	21,64
Birinci Alt Boyut	200	0	46	31,66	10,18
İkinci Alt Boyut	200	0	14	7,95	3,25
Evlilikte Uyum Ölçeği	200	4	58	39,61	12,66

Bağımlı değişken olan Evlilikte Uyum Ölçeği puanları ile bağımsız değişkenler arasında olan Beck Depresyon Ölçeği ile Sürekli Kaygı Envanteri puanları arasındaki ilişkileri gösteren Spearman korelasyon sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır. Tablodan da görülebileceği gibi, bağımlı değişkenin tüm bağımsız değişkenlerin toplam ve alt ölçekleriyle anlamlı ve orta düzeyde (değişkene göre olumlu ya da olumsuz olmak üzere) ilişkili olduğu saptanmıştır.

Tablo 5

Evlilikte Uyum Ölçeği ile Bağımsız Değişkenleri Oluşturan Ölçekler Arasındaki İlişkiler

Ölçekler ve Alt Boyutlar		Birinci Alt Boyut	İkinci Alt Boyut	Toplam Ölçek
Beck Depresyon Ölçeği	r	-0,413	-0,351	-0,417
	p	0,000*	0,000*	0,000*
Sürekli Kaygı Ölçeği	r	-0,531	-0,469	-0,549
	p	0,000*	0,000*	0,000*
Aile Alt Boyutu	r	0,477	0,421	0,490
	p	0,000*	0,000*	0,000*
Arkadaş Alt Boyutu	r	0,343	0,332	0,367
	p	0,000*	0,000*	0,000*
Özel Bir İnsan Alt Boyutu	r	0,383	0,376	0,413
	p	0,000*	0,000*	0,000*
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	r	0,462	0,432	0,488
	p	0,000*	0,000*	0,000*

*p<0,05

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni yordama güçleri, ikili lojistik regresyon tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Medyan değerine göre gruplandırılmış olan Evlilik Uyum Ölçeği'nin modellenenilmesi için ilgili bağımsız değişkenler kullanılarak Backward Conditional yaklaşımı benimsenmiştir. Bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6

Evlilik Uyum Ölçeği Grupları İçin İkili Lojistik Regresyon Analizi

	β	S.H.	Wald	p	O.O.	95% G.A.	
						Alt	Üst
Sürekli Kaygı Ölçeği	-0,082	0,022	14,185	0,000*	0,921	0,883	0,961
Sosyal Destek Ölçeği	0,037	0,009	15,847	0,000*	1,037	1,019	1,056
Hosmer - Lemeshow; $X^2= 11,596$ ve $p=0,170$							
Cox and Snell $R^2= 0,263$ ve Nagelkerke $R^2= 0,351$							
Doğru sınıflama oranı=0,705							
Modelde yer almayan değişkenler							
Beck Depresyon Ölçeği	-0,016	0,033	0,246	0,620	0,984	0,923	1,049
Yaş	-0,016	0,038	0,184	0,668	0,984	0,913	1,060
Cinsiyet (erkek)	0,628	0,478	1,727	0,189	1,874	0,734	4,781
Çocuğun yaşı	0,019	0,037	0,262	0,609	1,019	0,947	1,097
Eğitim durumu (okuryazar değil)	Ref.		3,580	0,611			
Eğitim durumu (okuryazar)	0,997	0,919	1,175	0,278	2,710	0,447	16,428
Eğitim durumu (ilkokul)	0,058	0,765	0,006	0,939	1,060	0,237	4,751
Eğitim durumu (ortaokul)	0,914	0,792	1,332	0,248	2,494	0,528	11,770
Eğitim durumu (lise)	0,445	0,844	0,278	0,598	1,561	0,298	8,172
Eğitim durumu (üniversite ve üzeri)	0,864	1,052	0,674	0,412	2,372	0,302	18,657

Çalışma durumu (çalışıyor)	Ref.		2,883	0,237			
Çalışma durumu (çalışmıyor)	0,470	0,362	1,694	0,193	1,601	0,788	3,251
Çalışma durumu (emekli)	1,437	1,138	1,596	0,206	4,210	0,453	39,133
Gelir durumu (düşük)	Ref.		1,346	0,510			
Gelir durumu (orta)	-0,465	0,401	1,344	0,246	0,628	0,286	1,379
Gelir durumu (yüksek)	-0,268	0,763	0,124	0,725	0,765	0,172	3,410
Evli kalınan süre (1-5 yıl)	Ref.		3,303	0,508			
Evli kalınan süre (6-10 yıl)	-1,350	0,945	2,040	0,153	0,259	0,041	1,653
Evli kalınan süre (11-15 yıl)	-0,978	0,989	0,977	0,323	0,376	0,054	2,613
Evli kalınan süre (16-20 yıl)	-1,478	1,054	1,966	0,161	0,228	0,029	1,800
Evli kalınan süre (21 yıl ve üzeri)	-1,684	1,064	2,506	0,113	0,186	0,023	1,494
Çocuk sayısı (1 çocuk)	Ref.		3,968	0,554			
Çocuk sayısı (2 çocuk)	1,509	0,979	2,376	0,123	4,524	0,664	30,841
Çocuk sayısı (3 çocuk)	1,477	0,981	2,266	0,132	4,381	0,640	29,984
Çocuk sayısı (4 çocuk)	1,065	1,048	1,032	0,310	2,900	0,372	22,626
Çocuk sayısı (5 çocuk)	1,875	1,110	2,853	0,091	6,520	0,740	57,428
Çocuk sayısı (6 çocuk ve üzeri)	1,870	1,192	2,461	0,117	6,488	0,627	67,105
Çocuğun cinsiyeti (erkek)	0,375	0,339	1,223	0,269	1,456	0,748	2,831

Tanı (otizm)	Ref.		5,539	0,354			
Tanı (Zihinsel yetersizlik)	-0,039	0,526	0,006	0,940	0,961	0,343	2,698
Tanı (Bedensel yetersizlik)	0,361	0,546	0,436	0,509	1,434	0,492	4,186
Tanı (İşitme yetersizliği)	0,831	0,788	1,111	0,292	2,295	0,490	10,749
Tanı (Çoklu yetersizlik)	0,473	0,717	0,435	0,510	1,604	0,394	6,540
Tanı (Diğer)	2,079	1,089	3,647	0,056	7,999	0,947	67,584

*p<0,05, S.H.: Standart hata, O.O.: Odds Oranı, G.A.: Güven Aralığı ve Ref.: Referans

Analizde 0-41 puan grubu referans olarak alınmıştır. Regresyon analizi sonucunda bazı değişkenlerin ölçek üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkileri olduğu belirlenmiştir. Elde edilen modelin uyum iyiliğini ölçmek amacıyla Hosmer-Lemeshow testi sonucu değerlendirilmiş ve kurulan modelin veriler ile uyumlu olduğu belirlenmiştir ($p=0,170$). Lojistik regresyon modellerinde tam bilgiyi vermemesi göz önünde bulundurularak, model açıklama oranı için Nagelkerke R^2 kontrol edilmiş ve %35,1 açıklama oranı olduğu görülmüştür. Sınıflama tablosu oluşturulduğunda ise, elde edilen model verilerin %70,5'ini doğru şekilde tahminleyebildiği tespit edilmiştir.

Analiz sonucuna göre Sürekli Kaygı Ölçeği toplam puan değişkeninin Odds Oranı ,921 olarak hesaplanmıştır. Buna göre, bireyin sürekli kaygı puanı bir puan arttığında 0-41 puan grubunda olma olasılığı 42 puan ve üzeri grubunda olma olasılığından 1,085 (1/0,921) kat daha fazladır. Sosyal Destek Ölçeği toplam puan değişkeninin Odds Oranı ise 1,037 olarak hesaplanmıştır. Bu da bireyin sosyal destek puanı bir puan arttığında 42 puan ve üzeri grubunda olma olasılığı 0-41 puan grubunda olma olasılığından 1,037 kat daha fazla anlamına gelmektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Bulgularda da görüldüğü gibi, ebeveyn ve çocuğa dair çeşitli değişkenler arasında evlilik uyumunu yalnızca algılanan sosyal destek ve sürekli kaygı düzeyi olmuştur. Bunları tartışmanın yanında, diğer değişkenlerin de belirli oranlarda evlilik uyumunu yordamaları beklenebilirdi. Bu bağlamda, yordayıcı değişkenlerin yanında yordamayan değişkenlerin de tartışılması, konuyu daha geniş bir boyutta görmemizi sağlama olasılığından dolayı bu bölümde ele alınmıştır.

5.1.1. Evlilik Uyumunu Yordayan Değişkenler

Çalışmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nden alınan puan sonuçları ile Evlilik Uyum Ölçeği'nden alınan puan sonuçları arasında anlamlı farklılıklar bulunup bulunmadığı incelenmiş olup hesaplanan 0,488 korelasyon katsayısı ile istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzey bir ilişki saptanmıştır. Yani kişilerin algılanan sosyal destek düzeyleri arttıkça evlilik uyumlarında artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazında algılanan sosyal destek düzeyinin evlilik uyumuna etki ettiği araştırmalar mevcuttur. Özkan (2020), zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip olan annelerin evlilik uyumu ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkiyi incelemiş olup zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin sosyal destek algıları ile evlilikteki uyumları arasında anlamlı yönde ilişki olduğu saptanmıştır.

Annelerin algılanan sosyal desteklerinde artış oldukça evliliğe uyumda da olumlu yönde artış olduğu söylenebilir. Ruh sağlığı bakımı ile ilgili toplum yaklaşımı, profesyonellerin sayısında artışa neden olmuştur. Uzmanlar genellikle aile, arkadaşlar ve yakın çevredeki kişilerin desteğinden yararlanırlar. Doğal destek sistemlerinin ruh sağlığı problemlerinin çözümünü kolaylaştırma veya karmaşık bir hale getirme üzerinde önemli etkileri olduğu tespit edilmiştir (Eker ve Arkar, 2001).

Genelde evde baba işe giden rolde, anne ise daha çok evde vakit geçiren rolde olduğu için anneler babaya oranla çocuklarına daha çok vakit ayırırlar ve kendilerine boş zaman yaratma konusunda sıkıntı yaşarlar. Özel gereksinimli birey yaşamında düzenli bir biçimde yardıma gereksinim duyar. Bu yardımı ailede karşılayan kişi genelde annedir. Bu da annenin yakın çevresinden uzaklaşmasına neden olabilmektedir (Bozdoğan, 2011).

Herhangi bir işte çalışmayan anneler, özel gereksinimleri olan çocuğun eğitim aldığı zaman dışındaki tüm vakitlerini ona ayırmaktadır. Evde yaşayan başka çocukların olması durumunda annenin iş yükü ağırlaşır. Evde yapılması gereken işler, diğer çocukların bakım gereksinimleri, özel gereksinimli çocuğun ihtiyaçlarının giderilmesi gibi durumlar annenin destek ihtiyacını artırır (Özşenol vd., 2003). Özel eğitim gerektiren çocuğa sahip ebeveynlerin yaşamlarında sosyal destek kavramının önemli bir yeri vardır. Anne babalar çocuklarının özel gereksinimli bir birey olduğunu öğrendikleri ilk andan itibaren desteğe ihtiyaç duyarlar. Sosyal destek bireylere her durumda doğrudan yardımcı olurken yaşanan stres karşısında da engelleyici bir görev üstlenir (Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley, 1988). Çevreden alınan sosyal destekle birlikte aile geleceğe dönük daha pozitif plan yapabilirken aynı zamanda fiziksel ve ruhsal açıdan kendilerini daha iyi hissetmektedir (Kuloğlu, 1992). Ebeveynlerin algılanan sosyal destek düzeyinin artması, özel gereksinimin getirdiği zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir ve bu durumun evlilik uyumunu artırabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin Sürekli Kaygı Ölçeği'nden alınan puan sonuçları ile Evlilik Uyum Ölçeği'nden alınan puan sonuçları arasında anlamlı farklılıklar bulunup bulunmadığı incelenmiş olup hesaplanan -0,549 korelasyon katsayısı ile istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönlü ve orta düzey bir ilişki bulunmuştur. Özel gereksinimleri olan bireyin aileye katılımı her iki ebeveyni de duygusal yönden etkilemekte ve anne ve baba bu durumda sıklıkla olumsuz duygular yaşamaktadırlar. Fakat kaygıları farklı alanlarda yoğunlaşmaktadır. Ebeveynlerin yaşadığı bu kaygılar genellikle çocuğun alacağı eğitim, bakım masrafları, toplum tarafından kabul görülmesi ve gelecekteki yaşamı ile ilgilidir. Yaş büyüdükçe bu kaygılarda da artışlar görülebilmektedir (Kuloğlu, 1992). Ayrıca özel gereksinimli çocuğun anneye bağımlı oluşu, süreli bakım gerektirmesi ve çocukta gerileme olması ebeveyn kaygısında artışa sebep olduğu görülmüştür (Kogel vd., 1992). Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmanın getirdiği ek sorumluluklar, ebeveynlerin zamanlarını ve enerjilerini tüketebilmekte bu da ilişkilerine yeterli özeni göstermelerini zorlaştırabilmektedir. Ebeveynler arasında zaman, dikkat ve duygusal destek eksikliği yaşanabilir, bu durumda ebeveynlerin ilişkilerini olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

5.1.2. Evlilik Uyumunu Yordamayan Değişkenler

Ebeveyn cinsiyeti, evlilik uyumunu yordamayan değişkenler arasındadır ve bu değişkenin evlilik uyumunu yordamaması şaşırtıcı bir sonuç olarak karşımıza çıkmıştır.

Nitekim özel gereksinimli çocukla ilgili alınan sorumluluklar noktasında yük daha çok anne üzerindedir. Bunun sonucunda annede yıpranma durumu ortaya çıkabilmektedir ancak bazı durumlarda eş desteği görememektedir. Alanyazında da görülmüştür ki özel gereksinimli çocuğu bulunan ebeveynlerde çocuk ile alakalı olan konulardaki kararlar, çocuğun bakım gereksinimleri ve bakıma dair işbölümünde cinsiyet eşitsizliği gözlemlenmektedir (Akbaş ve Işık, 2019; İl, 2000). Annenin vermiş olduğu emekler cinsiyet eşitsizliğinden dolayı görmemezlikten gelinebilir. Bu da eş ilişkisi algısını olumsuz etkilemektedir. Elde edilen sonuç yerli ve yabancı alan yazın ile tutarlılık göstermektedir. Erkeklerin ve kadınların evlilik uyumları ile ilgili olarak yapılan araştırmalar birbirleriyle tutarlılık göstermemektedir. Araştırmalar erkekler arasında evlilik uyumunun kadınlara göre daha fazla olduğunu gösterirken, diğerleri kadınlar ve erkekler arasında evlilikte uygunluk düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermemektedir (Jackson vd., 2014). Bu etmenin farklı kültürlerde de benzer sonuçlar vermesi cinsiyet kavramının evlilik kurumuna yaklaşımında erkeğin lehine sonuç vermesi ve bu durumun evrensel olduğunu göstermektedir.

Çalışmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin çalışma durumu değişkeniyle evlilik uyum ölçeğinden alınan puan sonuçları arasında anlamlı farklılıklar bulunup bulunmadığı incelenmiş olup ebeveynlerin çalışma durumu değişkeninde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Çalışan ve emeklilerdeki evlilik uyum düzeyinin daha yüksek çıkmış olması ekonomik özgürlüğün bireyi güçlü kılıyor olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca kişinin çalışıyor olması maddi olarak ailenin ekonomik refahının artmasına destek olmaktadır. Kişi bu noktada çalışıyor olmanın verdiği özgüvenle kendine yatırım yapıp kişisel ihtiyaçlarını karşılıyor olabilir. Çalışmadan elde edilen sonuç alan yazını da destekler niteliktedir. Sarıyıldız (2017) özel eğitime gereksinim duyan çocuk annelerinde evlilik uyumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi isimli bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda çalışan annelerin evlilik uyumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ebeveynin eğitim düzeyinin anlamlı bir yordayıcı olmaması, bize göstermektedir ki kişilerin eğitim düzeyi bireylerin evlilik içinde iletişim kurma, çatışma çözme gibi konuların değişimine işaret etmemektedir. Her eğitim düzeyinde evlilik beklentisi farklı olabilmektedir ve var olan durum içerisinde bu beklentilere paralel koşullar var olmaktadır. Dolayısıyla bu durum evlilik uyumunu etkilemiyor olabilir.

Bu konuda alanyazın tarandığında eğitim durumunun evlilik uyumuna etki ettiği araştırmalar da mevcuttur (Sakarya ve Dilmaç, 2020). Bizim çalışmamızda bir farklılık elde edilememiştir. Bu durum da bize kişiler aynı eğitim seviyesinde olsa dahi kişilerin fikir

çatışmasının çok normal olduğunu düşündürmektedir. Yani üst düzey bir eğitime sahip bir bireyde bu sebeple daha eğitimsiz kişilerle benzer deneyimler yaşıyor olabilir. Bu düşüncüyü alanyazın destekler niteliktedir. Aynı zaman diliminde aynı kültüre sahip bireyler arasında farklı sosyoekonomik ve eğitim düzeyine sahip kişiler evlilik uyumu konusunda çok farklı fikirlere sahip olabilirler (Yılmaz, 2001).

Yine yordayıcı bir değişken olarak belirlemeyen ailenin gelir düzeyine bakıldığında, bulgularımızdan farklı olarak kişilerin ekonomik gelir düzeyinin evlilik uyumuna etki ettiği araştırmalar mevcuttur (Demiray, 2006; Ülgüt, 2019). Nitekim özel gereksinimli çocuğun ihtiyaçları belirli bir maddiyat gerektirmektedir ve SED'in de yordayıcı olması beklenirdi. Bu gereklilikte kişilerin eş ilişkisi uyumunu farklılaştırması beklentisini ortaya koymaktadır. Ne var ki çalışmamızda oluşturulan örneklem ağırlıklı olarak alt ve orta SED'den gelmektedir. Üst SED den yeterli veri elde edilememiştir. Bu da çalışmada neden anlamlı bir fark bulunamadığını belirli ölçüde açıklayabilir.

Evdeki çocuk sayısı da, evlilik uyumunu yordamayan değişkenler arasındadır. Alanyazında çocuk sayısı ile alakalı farklı görüşler mevcuttur. Çocukların mevcudiyeti ve çocuk sayısının da evlilik uyumuna etki ettiğine inanılmaktadır. Aileyi bir arada tutan önemli faktörlerden biri de çocuklardır. Çocuklar evlilik sürecinde var olan sorunlarını artırdığı ve eşler arasındaki evlilik uyumunu olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülmektedir. Bunun nedenlerinden biri, çocuklarla ilgili kararların ortak bir zemininin olmaması ve insanların çocuklarla ilgili kararları sadece düşündüklerine göre vermesidir. Dolayısıyla bu durum ebeveynler arasında problemlerin artmasına sebep olabilmektedir (Aktaş, 2009).

Şendil ve Korkut (2008) yaptıkları çalışmada evlilik uyumu ile çeşitli etmenler arasındaki ilişkiyi incelenmiş ve sonuç olarak evlilikteki uyum ile çocuk sayısındaki artış arasında olumsuz bir ilişki olduğunu saptamıştır. Tutarel Kışlak ve Çabukça (2002) çalışmalarında evlilik uyumunun çocuk sayısı ile bir ilişkisi olmadığını bulmuşlardır. Yapılan çalışmanın sonucu bizim çalışmamızla tutarlılık göstermiş olup alan yazını destekler niteliktedir. Bizim çalışmamızda sahip olunan çocuk sayısının evlilik uyum algısını etkilememesi sonucu bize toplumumuzda evlilik ilişkisine ayrılan zamanın az olduğunu göstermektedir.

Evlilik ilişkilerinin negatif yönde etkilendiğini düşünen anne babalara göre; eşlerden birisinin çocuğun almış olduğu tanıyı kabul etmemesi, çocuğa karşı beklenti içinde girilmesi ve çocukla ilgilenirken çeşitli farklılıklar olması, ekonomik sıkıntıların evliliklerine yansması başlıca problemler olarak görülmektedir (Ciğerli, Topsever, Alvur ve Görpelioğlu,

2014). Bu gibi durumlar öncelik haline geldiği için evlilik ilişkisinin daha geri planda kaldığı düşünülmektedir.

İlgili çalışmalarda zihinsel yetersizlik, fiziksel engel ve öğrenme güçlüğü olan çocukların anne babalarının, çocukların tanı almasına ilişkin fizyolojik ve duygusal olarak olumsuz yönde tepkide bulundukları ve engel tanılarının annelerde farklı psikolojik sonuçlar ortaya çıkardığı saptanmıştır (Heiman, 2002). Wolf ve diğerleri (1989), Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadığı depresyon ve ebeveynlik zorluklarını ve almış oldukları sosyal desteği araştırmışlardır. Otizm spektrum bozukluğundan etkilenmiş çocukların annelerinde daha fazla depresyon puanlarına sahip olduğunu bulmuşlardır. Sosyal destek yönünden gruplar içinde bir fark bulunamamıştır. Bizim çalışmamızda otizm, zihinsel yetersizlik, bedensel yetersizlik, işitme yetersizliği, çoklu yetersizlik vb. engel türleri ile alakalı veri toplanmış olup toplanan verilerin %36,5 i temsil eden kısmı zihinsel yetersizliği göstermektedir. Çoğunlukla zihinsel yetersizliğe sahip özel gereksinimli çocuklardan veri elde edildiği için çocuğun yetersizlik türünün anlamlı bir yordayıcı olarak ortaya çıkmadığı düşünülmektedir.

Özel gereksinimli çocuğun ve katılımcı ebeveynin yaşları da, evlilik uyumunu yordamayan değişkenler arasındadır. Çocuk yaşının yordayıcı olmaması beklendik bir durumdur. Ebeveyn yaşına bakıldığında ise, alanyazında eş yaşının evlilik uyumuna etki ettiği araştırmalar da mevcuttur (Demiray, 2006; Ülgüt 2019). Eş uyumu eşlerin birbiriyle olan ilişkilerini şekillendiren ve karı koca arasındaki tatmin, birbirine bağlı olma, fikir birliği ve sevgiden oluşmaktadır. Evlilik birliğine şekil veren unsurlar içerisinde kişilerin demografik unsurları da etkilidir. Eğitim düzeyi, yaş, gelir seviyesi gibi etmenlerin evlilik uyum düzeyine etki ettiği düşünülmektedir (Udry, 1974). Özel gereksinimli çocukların ebeveynleri, birden fazla rolleri olduğu için diğer ebeveynlere oranla daha fazla stres yaşarlar. Bu sebeple ailelerin ihtiyaçları, normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan ailelerinkinden farklıdır (Erturan ve Akbağ, 1997). Bu ihtiyaçlarda süreklilik gösterdiği için ve özel gereksinimli çocuğun bağımsızlaşması noktasında belirli bir seviyede kalındığından anne babanın yaşının evlilik uyumunu etkilemediği düşünülmektedir.

Araştırmamızda yordayıcı bir değişken olarak belirlemeyen evlilik süresine bakıldığında, alanyazında evlilik süresinin evlilik uyumuna etki ettiği araştırmaların bulunduğu görülmektedir (Ülgüt, 2019; Demiray, 2006). Evlilik süresinin uzun olması ile evlilikteki uyum arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında ilişkinin yapısında ilk önce azalma görüldüğü sonrasında ise artış göstererek ilerlediği ortaya konulmuştur (Erbek vd., 2005).

Evliliğin ilk senelerinde kadının evliliğe dair daha fazla sorumluluk alması ve eşinden farklı sebeplerden ötürü baskı görmesi evlilik sürecinin artmasından dolayı ilerleyen yıllarda kadının daha çok özgürleşmesi ve eşlerin evlilikleriyle ilgili planlarının büyük bir kısmını başarmış olmalarından ötürü evlilik süresinin evlilik uyumuna etki ettiği araştırmalar mevcuttur (Demiray, 2006). Ne var ki çocuğun özel gereksinimlerinin olması annenin özgürleşmesini engelleyebilmekte ve evlilik, genel yaşam ile alakalı hedeflerinin arka plana itilmesine sebep olabilmektedir. Bu sebepten çalışmada evlilik süresinin evlilik uyumuna etki etmediği düşünülmektedir.

Evlilik uyumunu yordamayan psikolojik değişken olan depresyon/depresif belirti düzeyi incelendiğinde, alanyazınla tutarsızlıklar dikkat çekmektedir. Araştırmalara göre özel gereksinimli çocuğun bakım zorlukları depresyonu tetiklemekte, aile yaşamında sosyal ilişkilerin bozulmasına bağlı olarak anne ve babada depresyonda artışa ve var olan evlilik ilişkisini sürdürmede güçlükler neden olmaktadır (Bozdoğan, 2011; Kuloğlu, 1992; Seligman ve Darling, 2009). Ayrıca depresyon kişilerin genel yaşam kalitesinin düşüşüne de etkide bulunmaktadır. Araştırmanın örnekleme bakıldığında, katılımcıların önemli bir bölümünün uzun süredir evli oldukları görülmektedir. Dolayısıyla büyük olasılıkla evlilik süreci bir anlamda belirli rutinlere bağlı oturmuş bir sistem haline gelmiştir. Böylelikle, düşük ya da yüksek, katılımcıların depresyon puanları evliliğin kendisinden farklı bir nedene bağlı olabilir.

5.2. Sonuç

Evliliğin uyum boyutuna ilişkin bugüne kadar araştırılan değişkenlerle ilgili genel geçer sonuçlar ortaya çıkmış olsa da bu çalışmada özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinde evlilik uyumunu yordayan beklendik sonuçlara ulaşılmamış olması her evli çiftin biriciklik düzeyinde ele alınması gerekliliğini düşündürmüştür. Alanyazınla tutarlılık gösteren sınırlı sayıdaki yordayıcı değişkenler algılanan sosyal destek ile sürekli kaygıdır ve bu değişkenlerin yordayıcı güçlerinin evrensel olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmamızın bununla birebir paralelliği iki psikolojik yapının kültürümüzde de psikiyatri, klinik psikoloji ve psikolojik danışma ve rehberlik alanları gibi özel gereksinimli bireylere ve ailelerine yönelik destek hizmetlerin sağlanması gerekliliğini gündeme getirmektedir.

Alanyazın taramasından elde edilen sonuçlara ve bu çalışma sırasında ailelerden elde edilen verilere dayanarak, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler arasında annelerin ağırlıklı olarak ebeveynlik ve eğitimde daha aktif olduğu söylenebilir. Özellikle tek başına sorumlu olan ve yakın çevresinden destek alamayan anneler zihinsel ve fiziksel zorluklarla

karşılaşmakta ve çocuklarına yeterince destek olamayabilmektedir. Özel gereksinimli çocuk annelerinin eşlerine ve ailenin diğer bireylerine etkisi yadsınamayacak derecede önemlidir. Annelerin kendilerini sağlıklı hissetmesi açısından anneler gerekli sosyal desteği görmeleri bir ivedilik gibi görünmektedir.

5.3. Öneriler

5.3.1. Araştırmalara Yönelik Öneriler

Araştırmadaki demografik veri bilgi formundan elde edilen bilgilerde görülmektedir ki ailelerin sosyoekonomik düzeyi genel olarak orta ve düşük düzeydedir. Evlilik uyumu ile ilgili yapılacak diğer araştırmalar, ailenin duygusal durumunu etkileyebilecek daha az faktöre sahip olan yüksek sosyoekonomik statüdeki aileleri inceleyerek gerçekleştirilebilir.

Bu araştırma özel gereksinimli 200 çocuğun ebeveynine uygulanmıştır. Çalışmadan daha detaylı sonuçlar alınabilmesi için örneklem sayısında artış yapılarak geçerlik ve güvenirlik çalışması ile araştırma tekrar edilebilir farklı sonuçlara ulaşılabilir. Ayrıca grup karşılaştırmasında anlamlı çıkan değişkenlerin de yordayıcı olma olasılıkları yapılacak olan çalışmadan elde edilebilir.

Bu araştırmanın örneklem grubunu özel gereksinimli çocuk ebeveynleri oluşturmaktadır. Aynı çalışma normal gelişim gösteren çocuk ebeveynlerini de kapsayacak şekilde yapıp iki gruptan veri toplanarak yeni araştırma tasarlanabilir.

Araştırmadan elde edilen veriler Hatay ve Gaziantep illerinden toplanmıştır. Türkiye'nin çok kültürlü bir yapıya sahip olmasından ötürü farklı bölgelerden örneklem elde edip bu bölgeler arasında karşılaştırmaların yapıldığı yeni araştırmalar tasarlanabilir.

5.3.2. Uygulamalara Yönelik Öneriler

Çalışmamızda görülmüştür ki kişilerin algılanan sosyal destek durumunda azalma olunca evlilik uyumlarında da düşüş meydana gelmektedir. Bu bağlamda ihtiyaç duyan ebeveynlere Destek Hizmetler bünyesinde sosyal destek danışmanlığı verilmesi uygun görünmektedir.

Çalışmadan elde edilen verilerden özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin depresyon puanları arttıkça ebeveynlerin evlilik uyum puanlarında düşüş olduğu görülmüştür. İhtiyaç duyan ebeveynlere psikolojik danışmanlık hizmeti verilebilir ve grupla psikolojik danışma oturumları oluşturularak bu gruplara aileler yönlendirilebilir.

Yapılan araştırmada kişilerin sürekli kaygı düzeyleri arttıķķa evlilik uyum puanlarında düşüş olduğu grlmştır. Kişilerin sürekli kaygı düzeylerinin azalmasına destek olmak ve sürekli kaygı konusunda farkındalık oluşturmak adına risk altında olduğu düşünülen ebeveynlere psiko eğitim verilebilir.

Süreç içerisinde velilerle yakın iletişimde olan özel eğitim öğretmenleri ve psikolojik danışmanların ailelere sosyal desteği sağlamak için donanımlı olmaları konusunda lisans ve lisansüstü eğitimde bilgi düzeylerini arttırmak adına ders verilebilir ayrıca milli eğitim bakanlığı kapsamında çalışan personellere hizmet içi eğitim programları düzenlenebilir.

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin gelecek kaygısını azaltmak için aile sosyal hizmetler bakanlığı, aile hekimliği gibi hizmetler bünyesinde ebeveynlere aile danışmanlığı verilebilir. Burada ihtiyaç duyan bireyler psikolojik ve sosyal yönden desteklenebilir.

KAYNAKÇA

Ağdemir, S.(1991). Aile ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(1).

Akar, H. (2005). *Psikiyatrik yardım talebi olanlar ile yardım talebi olmayan ve boşanma aşamasında olan çiftlerde çift uyumu ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin karşılaştırılması* (Tıpta Uzmanlık Tezi). Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.

Akbaş, E. ve Işık, A. (2019). Özel gereksinimli çocuklara sahip olan ailelerin evlilik yaşamına toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(2), 93-110.

Akçakın, M. ve Erden, G.(2001). Otizm tanısı konmuş çocukların anne ve babalarındaki ruhsal belirtiler. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 8(1), 2-10.

Akkok, F., Aşkak, P., ve Karancı, A. N. (1992). Özürlü bir çocuğa sahip anne-babalardaki stresin yordanması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1(02).

Aktaş, S. (2009). *Eşlerden birinin kaygı düzeyi ile evlilik uyumu arasındaki ilişkinin belirlenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Al-Krenawi, A., Graham, J. R., & Gharaibeh, F. A. (2011). The impact of intellectual disability, caregiver burden, family functioning, marital quality, and sense of coherence. *Disability & Society*, 26(2), 139-150.

Altun, Ö. Ş., Polat, Ü., Apay, S. E., ve Olcun, Z. (2020). Kadınlarda evlilik uyumunu etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Ebelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 82-90.

Ar, Ö. F. (2014). *Normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynler ile otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumu ve anksiyete düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). H.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ardıç, A. (2012). Özel gereksinimli çocuk ve aile. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği* (1. Baskı, s. 23) içinde. Vize yayıncılık.

Arman, N. (2009). *Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile tükenmişlik ve kaygı düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). A.Ü. Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Erzurum

Aslan, F. (2019). *Özel eğitim gereksinimi olan çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumları, umutsuzluk düzeyleri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa.

Aydemir, Ö. ve Köroğlu, E. (2006). *Psikiyatride kullanılan klinik ölçekler*. Hekimler Yayın Birliği, Ankara.

Bacanlı, H. (2001). Eş tercihleri. *Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, 2(15).

Batool, I., Hussain, S. & Bajwa, R. S. (2017). Job Satisfaction and Marital Adjustment Among Paramedical: Meeting Role of Work Family Conflict. *Journal of Business and Social Review in Emerging Economies*, 3(1), 61- 76.

Batool, S. S. & Khalid, R. (2012). Emotional intelligence: a predictor of marital quality in pakistani couples. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 27(1), 65-88.

Beck, A., T. ve Emery, G. (2005). *Anksiyete bozuklukları ve fobiler bilişsel bir bakış açısı*. (Çev. Veysel Öztürk), (2006). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Bektaş, M. (2018). *Evli bireylerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin yordanması*, (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Blacher, J., Nihira, K. & Meyers, C.E. (1987). Characteristics of home environment of families with mentally retarded children : Comparison across levels of retardation. *American Journal of Mental Deficiency*, 91(4), 313 – 320.

Boyd, B. A. (2002). Examining the relationship between stress and lack of social support in mothers of children with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 17(4), 208-215.

Brackett, M. A., Warner, R. M., & Bosco, J. S. (2005). Emotional intelligence and relationship quality among couples. *Personal Relationships*, 12, 197-212.

Bradbury, N. B., Fincham, F. D. & Beach, S. R. (2002). Evlilik doyumunun doğası ve belirleyicileri üzerine araştırmalar: son on yılın derlemesi. Çeviren: Ş. Tutarel- Kışlak. *Türk Psikoloji Bülteni*, 7 (24-25), 120-129.

Bradbury, T. N., Fincham, F. D. & Beach, S. R. H. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: a decade in review. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 964-980.

Bradbury, T., Fincham, B. (1990). Understanding And Altering The Longitudinal Course of Marriage. *Journal of Marriage and Family*.

Bromley, J., D.J.Hare, Davidson, K., & Emerson, E. (2004). Mothers supporting children with autistic spectrum disorders. *Autism*, 8(4), 409-423.

Candemir Karaburç, G. (2017). *Evli bireylerin problemleri internet kullanımı, evlilik uyumu, eş tükenmişliği ve temel psikolojik ihtiyaçların karşılanma düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Ciğerli, Ö., Topsever, P., Alvur, T. M., ve Görpelioğlu, S. (2014). Engelli çocuğu olan anne-babaların tanı anından itibaren ebeveynlik deneyimleri: Farklılığı kabullenmek. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 8(3), 75-81.

Coşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 213-227.

Çakırlar, A. (2012). *Polislerde evlilik uyumunu etkileyen bazı değişkenlerin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Sakarya.

Çapan, A. S. ve Sarıyıldız, D. (2017). Özel eğitime gereksinim duyan çocukların annelerinin evlilik uyumunun incelenmesi. *Aydın Sağlık Dergisi*, 3(2), 19-31.

Çelebi, Y. (2003). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerle yapılan grupla psikolojik danışma ve rehberliğinin kaygı, depresyon ve aile yapısına etkisinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, İstanbul.

Çelik, E. (2012). *Evli bireylerin cinsel özgüven düzeyleri ile cinsel öz-yeterlik, evlilik yaşam doyumu ve cinsel utangaçlıkların incelenmesi*. (Doktora tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Çelimli, Ş. (2009). *A comparative study of family functioning processes of families with a child with autism in Turkey and in the United States*. (Unpublished master's thesis). Middle East Technical University, Institute of Social Sciences, Ankara.

Demir, D. (2016). *Evlilik uyumu ile bağlanma stilleri ve kişilerarası problem çözme davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demiray, Ö. (2006). *Evlilikte uyumun demografik özelliklere göre incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Deniz, M., Dilmaç, B. ve Arıca, O. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 954-968.

Dereli, F. ve Okur, S. (2008). Engelli çocuğa sahip olan ailelerin depresyon durumunun belirlenmesi, *Yeni Tıp Dergisi*, 25: 164-168.

Diker, M. (2020). *Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin evlilik uyumu, sosyal destek algısı ve çocuğunu kabul-ret düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Dilmaç, B. ve Ekşi, H. (2007). Değerler eğitimi: Temel tartışmalar ve yaklaşımlar. *İlköğretmen Dergisi*, 14, ss. 21–29.

Dilmaç, B. ve Sakarya, E. (2020). Evli bireylerin evlilik uyum, yaşam memnuniyeti ve yaşam bağlılıkları arasındaki yordayıcı ilişkilerin incelenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-11.

Doğan, H. (2010). *Evli bireylerin sosyotropik-otonomik kişilik özellikleriyle evliliklerinde çatışma yaşama durumları arasındaki ilişki*. (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Dönmez, N. B., Bayhan, P. ve Artan, İ. (2001) Engelli çocuğu olan ailelerin yaşam döngüsü içinde karşılaştıkları sorunların incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(2), 31-43.

Duyan, G. Ç. (2003). Aile yaşam döngüsü ve gelişimsel farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(2), 33-41.

Ekas, N., Lickenbrock, D., & Whitman, T. (2010). Optimism, social support, and well- being in mothers of children with autism spectrum disorder. *Journal of autism and developmental disorders*, 40(10), 1274-1284.

Eker, D., Arkar, H. ve Yaldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 17-25.

Ende-İnce, Z. ve Güdücü-Tüfekçi, F. (2015). Engelli çocuğu olan ebeveynlerde evlilik uyumu ve yaşam doyumunun değerlendirilmesi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 102-112.

Er, D. M. (2006). Çocuk, hastalık, anne-babalar ve kardeşler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 49, 155-168.

Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N. ve Alpkan, R. L. (2005). Evlilik Uyumu. *Düşünen Adam*, 18(1), 39-47.

Erdemir Yeşiltaş, D. (2020). *Özel eğitime gereksinimi olan çocukların anne babalarının bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin evlilik uyumuna etkisinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Erdoğan, S. (2007). *Evlilik uyumu ile psikiyatrik rahatsızlıklar, bağlanma stilleri ve mizaç ve karakter özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Uzmanlık Tezi). Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.

Ersoy, Ö. ve Çürük, N. (2009). Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerde sosyal desteğin önemi. *Aile ve Toplum; Eğitim-kültür ve Araştırma Dergisi*, 5(17), 104-110.

Erturan, N. ve Akbağ, M. (1997). Spastik, otistik ve zihinsel engelli çocukların annelerinin ve kardeşlerinin kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(9), 227-236.

Fışıloğlu, H. (1992). Lisans üstü öğrencilerinin evlilik uyumu. *Psikoloji Dergisi*, 7(28), 16-23

Fleeson, W. (2004). The quality of the American life at the end of the century. O. G. Brim, C. D. Ryff ve R. C. Kessler (Ed.), *How healthy are we? A national study of wellbeing at midlife* (s. 252–272). Chicago, IL: University of Chicago Press.

Genç, H. (2015). *Zihinsel engelli çocuklara sahip anne ve babaların yaşam doyumlarının ve aleksitimik düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Girli, A. (2004). *Otistik çocuklar ve aileleri aile eğitim programları: kuramsal yaklaşımlar ve uygulamalar*. Işık Özel Eğitim Yayınları, İzmir.

Gladding, S. T. (2007). *Family therapy: History, theory, and practice*. (4th ed.). Upper Saddle River: Prentice-Hall.

Gong Y., Du YS., Li HL., Zhang XY., An Y. & Wu BL. (2015). Parenting stress and affective symptoms in parents of autistic children. *Science China Life Sciences*, 58: 1036-1043. doi: 10.1007/s11427-012-4293-z

Görgü, E. (2005). *3-7 yaş arası otistik çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gül Can, F. (2015). *Engelli çocuğu olan ve olmayan ebeveynlerin evlilik uyumu yaşam doyumu ve etkileyen faktörler*. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Erzurum

Gülsün, M., Ak, M., ve Bozkurt, A. (2009). Psikiyatrik açıdan evlilik ve cinsellik. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 1, 68-79.

Gümüşdaş M. ve Ejder Apay S. (2016). Gebelikte evlilik uyumu ve sosyal destek arasındaki ilişki. *HSP* 2016;3(1):1-8.

Gündoğdu, F. B. (1995). *Otistik ve normal çocuğu olan anne-babaların evlilik uyumlarını algılamaları ve bazı değişkenler bakımından karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Günsel, A. G. (2010). *Zihinsel engelli tanısı almış çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Halford, W. K., Bouma, R., Kelly, A. ve Young, R. M. (1999). Individual Psychopathology and Marital Distress: Analyzing the Association and Implications for Turkey. *Behavior Modification*, 23, 179-216.

Hall, H. R. (2012). Families of children with autism: Behaviors of children, community support and coping. *Issues in comprehensive pediatric nursing*, 35(2), 111-132.

Halstead, E. J., Griffith, G. M., & Hastings, R. (2017). Social support, coping, and positive perceptions as potential protective factors for the well-being of mothers of children with intellectual and developmental disabilities. *International Journal of Developmental Disabilities*, 64(4-5), 288-296.

Hanson, MJ. & Hanline, MF. (1994). Parenting a child with a disabilities: a longitudinal study of parental stress and adaptation. *Early Intervent*, 14:234-248.

Hastings, R., Kovshoff, H., Brown, T., Ward, N., Espinosa, F., & Remington, B. (2005) Coping strategies in mothers and fathers of preschool and school-age children with autism. *Autism*, 9(4), 377-391.

Heiman, T. (2002). Parents of children with disabilities: resilience, coping, and future expectations. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 14, (2), 159-171

Hisli, N. (1989). Beck Depresyon Envanteri'nin üniversite öğrencileri için geçerliliği, güvenirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7 (23), 3-13.

Howes, P., & Markman, H. J. (1989). Marital quality and child functioning: A longitudinal investigation. *Child Development*, 60, 1044-1051.

Işık E., Işık U., Taner Y.(2013). *Çocuk, Ergen, Erişkin ve Yaşlılarda Depresif ve Bipolar Bozukluklar*; Ziraat Gurup Matbaacılık, Ankara.

İdiz, Z. (2009). *Evlilik uyumu, evlilik yatırımı, aile içi şiddet ve intihar girişimi arasındaki bağlantıların sosyal psikolojik açıdan incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İl, S. (2000). *Özürlülük, aile yaşamı ve sosyal hizmet. Görme özürlüler için rehabilitasyon deneyimleri, yeni rehabilitasyon politikaları ve meslek tanımları.* Editör: Kasım Karataş, No: 4, s. 54–60, Ankara: Körler Federasyonu Yayını.

İlhan, L. (2009). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların çocuklarının özel eğitimleri sürecinde beden eğitimi ve spor etkinliklerine yaklaşımlarının değerlendirilmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 38-48.

İlhan,S.T.(2020). *Özel gereksinimli çocuğu olan evli bireylerin kişilik özellikleri ile çift uyumları arasındaki ilişkide bağlanma yaralanmalarının aracı rolü* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Jackson, J. B., Miller, R. B., Oka, M., & Henry, R. G., (2014). Gender differences in marital satisfaction: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 76 (1), 105 129.

Jenhaug, Line & Ole Petter Askheim. (2018). Empowering parents as co-producers: personal assistance for families with disabled children. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 20(1), pp. 266–276. DOI: <https://doi.org/10.16993/sjdr.57>

Kahraman, Z. (2011). *Bir evlilik ve aile hayatı eğitim programının evli kadınlarda evlilik uyumuna ve aile sistemine etkisi.*(Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kahriman, İ. & Bayat M.,(2008). Özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri, *Özveri*, 5(1), 1175-1194

Kalkan, M. (2002). *Evlilik İlişisini Geliştirme Programının, Evlilerin Evlilik Uyum Düzeyine Etkisi.* Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Kalkan,M. ve Yalçın,İ. (2015). Evlilik öncesi dönem ve romantik ilişkiler.M.Kalkan ve Z.Hamamcı (Ed.), *Evlilik öncesi psikolojik danışma*, (2.Baskı, s.2) içinde . Anı yayıncılık.

Kaner, S. (2004). *Engelli çocukları olan ana babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumları*. (Yayınlanmamış Araştırma Raporu). Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Ankara.

Kara, D. Ö. (2016). *Gelişimsel yetersizlik ve normal gelişim gösteren çocukların annelerinin aile yaşam kalitesi, evlilik uyumu ve öznel iyi oluşlarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4), 315-322.

Karney, B. R. & Bradbury, T. N., (1996). The longitudinal course of marital quality and stability: a review of theory, method and research. *Psychological Bulletin*, 118(1), 3-34.

Karpat, D. (2011). *Yaygın gelişimsel bozukluk tanısı alan çocukların ebeveynlerinin yaşadığı yas tepkilerinin, evlilik uyumlarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kavak, S. (2007). *Algılanan aile yakınları destek ölçeğinin geliştirilmesi ve 0-8 yaş arası engelli çocuğu olan annelerin yakınlarından aldığı desteği algılamaları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kersh, J., Hedvat, T., Hauser-Cram, P., & Warfield, M. (2006). The contribution of marital quality to the well-being of parents of children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50(12), 883-893.

Kışlak, Ş. T. ve Çavuşoğlu, P. Ş. (2006). Evlilik uyumu, bağlanma biçimleri, yüklemeler ve benlik saygısı arasındaki ilişkiler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 9(9), 61-68.

Kışlak, Ş.T. ve Çabukça, F. (2002). Empati ve demografik değişkenlerin evlilik uyumu ile ilişkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 5(5).

Kluwer, E.S., (2011). From partnership to parenthood: a review of marital change across the transition to parenthood. *Journal of Family Theory & Review*, 2, 105-125.

Knox, D., Schacht, C., & Zusman, M. E. (1999). Love relationships among college students. *College Student Journal*, 33(1), 149-149.

Koegel, R.L., Schreibman, L. & Loos, L.M. (1992). Consistent stress profiles in mothers of children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 22(2), 205-216.

Könezoğlu, B. (2006). *Aile ve ailenin korunması*. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kublay, D. ve Oktan, V. (2015). Evlilik uyumu: Değer tercihleri ve öznel mutluluk açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44), 25-35.

Kuloğlu-Aksaz, N. (1992). *Bilgi verici danışmanlığın otistik çocuğu olan anne-babaların stres düzeylerine etkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Küçüker, S. (1993). Özürlü çocuk ailelerine yönelik psikolojik danışmanlık hizmetleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(3), 23-29.

Küçüker, S. (1997). *Bilgi verici psikolojik danışmanlık programının zihinsel özürlü çocukların kardeşlerinin özürlü ilgili bilgi düzeylerine ve özürlü kardeşlerine yönelik tutumlarına etkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Küçüker, S. (2001). Küçük Adımlar Erken Eğitim Programının gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip anne babaların stres ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. Sucuoğlu, B., Küçüker, S., Kobal, G., Özenmiş, P., Kaygusuz,

Y., Bakkaloğlu, H.C. (Eds), *Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı* (ss. 77-102). İstanbul: Zihinsel Engellilere Destek Derneği Yayınları

Le Strat Y., Dubertret C., & Le Foll B (2011). Child marriage in the united states and its association with mental health in women. *Pediatrics*, 128:524-538.

Locke, H., & Wallace, K. (1959). Short marital-adjustment prediction tests: their reliability and validity. *Marriage Family Living*, 21, 251-255.

Marsh, D. T. (1993). *Families end Mentd Retardation*. New York: Praeger.

McCabe, H. (2008). The importance of parent-to-parent support among families of children with autism in the People's Republic of China. *International Journal of Disability, Development and Education*, 55(4), 303-314. Doi: 10.1080/10349120802489471

Miller, AC., Gordon, RM. & Daniele, RJ. (1992). Stress, appraisal and coping in mothers of disabled and nondisabled children. *J Pediatr Psychol*, 17:587-605.

Milli Eğitim Bakanlığı (2018). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği. T.C. Resmi Gazete (30471), 7 Temmuz, 2018, 1-46.

Miyandoab, H. S. (2008). *Zihinsel engelli kardeşi olan ve zihinsel engelli kardeşi olmayan 7-13 yaş grubu çocukların aile resim çizimlerinin karşılaştırılması ve analizi*. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Naz, N. (2019). *Otizmlı Çocuğu Olan Anne-Babaların Evlilik Uyumu ve Duygu Düzenleme Güçlükleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Olsson, M. B. & Hwang, C. P. (2001) Depression in mothers and fathers of children with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*. 45 (6) 535-543

Öksüz, Z. (2008). *Otistik ve normal çocuk sahibi anne babaların bazı psikiyatrik ve psikolojik özelliklerinin karşılaştırılması*. (Yüksek lisans tezi).

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Ömerlioğlu,F.(2019) *Engelli çocuğu olan annelerin evlilik uyumlarını etkileyen psikolojik ve sosyo demografik faktörlerin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.

Öncül,N.(2012).Özel gereksinimli çocuk ailesini anlayalım.A.Cavkaytar (Ed.) *Özel Eğitimde Uygulamalı Aile Eğitimi* (1.Baskı,s.18-19) içinde.Vize yayıncılık.

Önder, A. (2003). *Ailede iletişim: konuşarak ve dinleyerek anlaşalım*. İstanbul: Morpa Kültür ve Yayınları.

Öner, N. ve Le Compte, A. (1998). *Süreksiz durumluk/sürekli kaygı envanteri el kitabı* (2. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Özbey, S. (2012). Ebeveynlerin evlilik uyumu ve algıladıkları sosyal destek ile altı yaş çocuklarının problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 43-62

Özekes, M., Girli, A., Sarısoy, M., Yurdakul, A.(1998). Evlilik ilişkilerinde engelli çocuğa sahip olmanın rolü. *10. ulusal psikoloji kongresi, sözlü bildiri*, Ankara

Özen, A. ve İftar, G. K. (2000). Ailelere uzmanlarla çalışırken sahip olmaları gereken etkili iletişim becerilerinin öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(04).

Özkan, M. (2020). *Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin evlilik uyumları ve sosyal destek algıları arasındaki ilişki*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özşenol, F., Işıkhana, V., Ünay, B., Aydın, H. İ., Akın, R., ve Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2), 156-164.

Öztürk, C.Ş. ve Arkar, H. (2014). Evli çiftlerde evlilik uyumu ve cinsel doyum arasındaki ilişkiler. *www.İlteratürsempozyum.com*,1(3), 16-24.

Polat, D. (2006). *Evli bireylerin evlilik uyumları, aldatma eğilimleri ve çatışma eğilimleri arasındaki ilişkilerin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ralpmund, V. & Moore, C. (200). Women's stories of dpression: a constructivist approach. *South African Journal of Psychology*, 30(2), 20-31.

Rimmerman, A., Turkel, L. & Crossman, R. (2003). Perception of child development, child-related stress and dyadic adjustment: Pair analysis of married couples of young children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 28,(2), 188–195.

Robinson, M. & Neece, C. L. (2015). Marital satisfaction, parental stress and child behavior problems among parents of young children with developmental delays. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 8, 23-46. DOI: 10.1080/19315864.2014.994247

Rodriguo, J. R. ; Morgan, S. B. & Geffken, G. (1990). Families of autistic children: psychological functioning of mothers. *Journal of Cilnical Child Psychology*. 19(4). 371- 379.

Sağduyu, A., Ögel, K., Özmen, E. ve Boratav, C. (2000). Birinci basamak sağlık hizmetlerinde depresyon. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 11(1), 3-16.

Sarı, H. Y., ve Başbakkal, Z. (2008). Zihinsel yetersiz çocuğu olan aileler için aile yükü değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(3), 86-95.

Sarıhan, C. Ö. (2007). *Engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aile işlevlerini algılamaları ile yalnızlık düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sarıyıldız, D. (2017). *Özel eğitime gereksinim duyan çocukların annelerinin evlilik uyumunun incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Schulz, R. & Beach, S. R. (1999). Caregiving as a risk factor for mortality: The caregiver health effects study. *JAMA*, 282, 2215–2219.

Seligman, M., & Darling, R. B. (2009). Ordinary families, special children: A systems approach to childhood disability. New York: The Guilford Press

Skowron EA.(2000). The role of differentiation of self in marital adjustment. *Journal of counseling Psychology* 2000:47(2):229-35.

Soylu, Y. ve Kağnıcı, Y. D. (2015). Evlilik uyumunun empatik eğilim, iletişim ve çatışma çözme stillerine göre yordanması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (43), 43-54.

Spielberger, C.D., Guerrero, R.D. (Ed.). (1976). Cross-Cultural Anxiety, Hemisphere Publishing Corporation, New York.

Stanley, S.M., Amato, P.R., Johnson, C.A. & Markman, H.J. (2006). Premarital education, marital quality, and marital stability: Findings from a large, random household survey. *Journal of Family Psychology*, 20(1), 117-126

Strong, B., DeVault, C., & Cohen, T. (2005). The marriage and family experience: Intimate relationships in a changing society (9th ed.). Belmont, CA: Wadsworth.

Sungur-Bozdoğan, İ. B. (2011). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve yalnızlık puanları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Şardağ, S. (2010). *Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin stresle başa çıkma tarzları ve aile sosyal desteğinin evlilik uyumlarını yordaması*. (Yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Şendil, G. ve Kızıldağ, Ö. 2005. *Evlilik çatışması ve çocuk*. Morpa Kültür Yayınları, 118s, İstanbul.

Şendil, G. ve Korkut, Y. (2008). Evli çiftlerdeki çift uyumu ve evlilik çatışmasının demografik özellikler açısından incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 28, 15-34.

Şentürk, M. ve Saraçoğlu, G. V. (2013). Eğitilebilir zihinsel, bedensel engelli çocuğu olan annelerle sağlıklı çocuğa sahip annelerin aileden algıladıkları sosyal destek ve depresyon düzeylerinin karşılaştırılması. *Uluslararası Temel ve Klinik Tıp Dergisi*, 1(1), 40-49.

Tarhan N. Mutlu Evlilik Psikolojisi. 29. Baskı. İstanbul:Timaş Yayınları, 2019. p.1-160.

Tutarel-Kışlak, Ş. (1995). *Cinsiyet, evlilik uyumu, depresyon ile nedensel ve sorumluluk yüklemeleri arası ilişkiler üzerine bir araştırma*.(Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tutarel-Kışlak, Ş. (1999). Evlilik uyum ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *3P Dergisi*,7(1). 50-57

Udry, R. J. (1974). The social context of marriage (3rd ed.). Philadelphia : Lippincott.

Uğuz,Ş., Toros,F,. Yazgan İnanç,B. ve Çolakkadıoğlu,B.(2004) Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon, evlilik uyumunun ve çocuğu algılama şeklinin değerlendirilmesi . *Psikiyatri Dergisi*, 3, 45-52.

Ülgüt,Ö (2019). *Otizmli ve normal çocukların ana babalarında benlik algısı evlilik uyumu ve psikolojik sağlamlık ilişkisi*. (Yüksek lisans tezi). Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,İstanbul.

Vaizoğlu, F. (2008). *Anaokuluna devam eden çocukların sosyal davranışları ile ebeveynlerinin evlilik uyumlarının incelenmesi*.(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Veisson, M. (1999). Depression symptoms and emotional states in parents of disabled and nondisabled children. *Social Behavior And Personality*, 27(2), 87-97. DOI 10.2224/sbp.1999.27.1.87

Whisman, M. A. & Uebelacker, L. A (2009). Prospective associations between marital discord and depressive symptoms in middle-aged and older adults. *Psychology and Aging*, 24 (1), 184–189.

White, N., Hastings, R. P. (2004). Social and professional support for parents of adolescents with severe intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. 17: 181–190

Wolf, L.C., Noh, S., Fisman, S. N. & Speechley, M. (1989). Brief report: psychological effects of parenting stress on parents of autistic children. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 19(1), 157-166.

Yalçın, H. (2014) Evlilik uyumu ile sosyodemografik özellikler arasındaki ilişki. *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1).

Yavuz, S. (2016). *Normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynler ile zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumu ve yaşam doyumu düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, A. (2001). Eşler arasındaki uyum: kuramsal yaklaşımlar ve görgül çalışmalar. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 1(4).

Zembar, R., & Yıldız, D. (2010). A comparison of acceptance and hopelessness levels of disabled preschool children's mothers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 1457-1461.

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, 52(1), 30- 41.

EKLER

EK 1. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Değerli Katılımcı,

Bu çalışmamızın amacı, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumları ile ilgili bilgi toplamaktır. Bu bilgiler ışığında siz ebeveynlerin evlilik doyumlarını arttırmaya yönelik müdahale çalışmalarına katkıda bulunmak istiyoruz. Çalışmadan elde edilecek veriler gizli tutulacaktır. Bilgiler yalnızca bu bilimsel araştırmada kullanılacaktır. Size yöneltilmiş sorulara içten bir şekilde yanıt vermeniz çalışmanın sonucu açısından önem arz etmektedir. Lütfen aşağıda yer alan soruları dikkatle okuyunuz. Durumunuza en uygun seçeneğe işaretleme yapınız.

1. Cinsiyetiniz: a) Kadın b) Erkek 2.Yaşınız:
3. Eğitim Durumunuz:
 a) Okur – yazar değilim b) Okur – yazarım c) İlkokul mezunuyum
 d) Ortaokul mezunuyum e) Lise mezunuyum f) Üniversite mezunuyum
 g) Lisansüstü mezunuyum
4. Çalışma durumunuz: a) Çalışıyorum b) Çalışmıyorum c) Emekliyim
5. Ailenizin sosyo-ekonomik düzeyini nasıl buluyorsunuz ?
 a) Düşük b) Orta c) Yüksek
6. Ne kadar süredir evlisiniz?
 a) 1 – 5 yıl arası b) 6 – 10 yıl arası c) 11 – 15 yıl arası d) 16 – 20 yıl arası e) 21 ve üstü
- 7.Kaç çocuğunuz var?
- 8.Özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti ? a) Kız b) Erkek
9. Özel gereksinimli çocuğun yaşı: ()
10. Özel gereksinimli çocuğun tanısı nedir? (Birden fazla tanısı varsa işaretleyebilirsiniz.)
 a) Otizm b) Zihinsel yetersizlik c) Bedensel yetersizlik d) İşitme yetersizliği
 e) Görme yetersizliği f) Çoklu yetersizliği g) Üstün- özel yetenek
 ğ) Süreğen hastalık (Örn, Şeker hastalığı, epilepsi,kronik astım, lösemi vb) h) Diğer -----
- 11.Özel gereksinimli çocuğun tanısının derecesi nedir? a) Hafif b) Orta c) Ağır
12. Özel gereksinimli çocuğunuz; a) Öz b) Üvey

EK 2. ETİK İZİN

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
HUKUK M  AVİRLİ  

Sayı : E-87347630-659-170589

Konu : Sevgi BOZ

ACELE
03.01.2022

E  TİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ M  D RL   NE

İlgi : 15.12.2021 tarih ve E-67493393-302.08.01-160350 sayılı yazınız.

İlgide kayıtlı yazınıza istinaden Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulumun 28.12.2021 tarihli toplantısında alınan 12 sayılı karar ile Enstitünüz  zel Eğitim Anabolum Dahil  zel Eğitim Yüksek Lisans Programı   rencisi Sevgi BOZ'un, " zel Gereksinimli  ocuk Ebeveynlerinin Evlilik Uyumunu Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi" başlıklı tez çalışması kapsamında yapacağı uygulamanın etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiş olup, alınan karar Makamınızca onaylanmıştır.

B lgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof.Dr. Nükhet HOTAR
Rektör

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu: C1C1CE98-45BC-4ALA-8671-19204A53B0442 Doğrulama Adresi: <https://mdk.uy.gov.tr/tokuz-eyul-universitesi-ibye>
Adres: E il r Mahallesi, Cumhuriyet B l  No:144, 55220 Kocak lanlı

B lgi k n Pelin ALTIN
Menzur

EK 3. ÖLÇME ARAÇLARININ UYGULANMA İZİNLERİ

EK 3.1. Beck Depresyon Envanteri Uygulama İzni

ölçek izni

Gelen Kutusu x

Gülşen T.

Alıcı: ben

25 Eylül Cmt 17:30

★

Merhaba Sevgi,

Beck Depresyon Envanteri'ni araştırma amaçlı olarak kullanmanızda benim açımdan bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak sizden önemli ricam, Ölçeğin başka kopyalarını değil; size gönderdiğim kopyasını ve ölçek formunun son sayfasındaki kaynakları da kullanmanızdır. Kaynakları ekte dijital ortamda gönderiyorum. Ayrıca, Envanterin orijinalinin Aaron Beck tarafından geliştirilmiş olduğu bilgisiyle gerekli referanslarının da çalışmanızda verilmesi gerekecektir. Çalışmanızda başarılar dilerim.

Nesrin Hisli Sahin, PhD

Adjunct Professor

School of Psychology & Counseling

Fairleigh Dickinson University

285 Madison Ave

Madison, NJ 07940

e-mail.

3 Ek

BECK DEPRESYON

Beck Depresyon En...

Beck Depresyon En...

EK 3.2. Süreksiz Durumluk, Sürekli Kaygı Envanteri Uygulama İzni

12.10.2021

İlgili Kuruma,

Prof. Dr. Necla Öner, "Süreksiz Durumluk / Sürekli Kaygı Envanteri" ile ilgili tüm haklarını YÖRET Vakfına devretmiştir. Ölçek kullanımı için izin yazıları Prof. Dr. Necla Öner adına YÖRET Vakfı Başkanı Sibel Erenel imzası ile vakıf tarafından göndermektedir.

İzmir Dokuz Eylül Üniversitesinde Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Bölümünde Tez çalışması yapan [] nolu Sevgi BOZ'un "Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveynlerinin Evlilik Uyumu Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi" konulu yüksek lisans tezinde "Süreksiz Durumluk / Sürekli Kaygı Envanteri" ni kullanmasına izin veriyorum.

Prof. Dr. Necla Öner

EK 3.3. Çokboyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Uygulama İzni

112 ileti dizisinden 9.

Ölçek Kullanım İzni

Gelen Kutusu X

Sevgi Boz

Merhabalar Sn. Haluk Hocam Ben Sevgi BOZ, Dokuz Eylül Üniversitesi "Özel Eğitim" yüksek lisans öğrencisiyim. "Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveynlerinin Evlilik

7 Eylül Sal 10:08

haluk arkar

Alıcı: ben

8 Eylül Çar 10:35

Sayın Sevgi Boz,

Çokboyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğini çalışmanızda kullanabilirsiniz. Ölçeği ve puanlamasını aşağıdaki kaynaktan bulabilirsiniz. Başarılar dilerim.

Prof. Dr. Haluk Arkar

Eker, D., H. Arkar ve H. Yıldız, "Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği", Türk Psikiyatri Dergisi, 12, 17-25 (2001).

EK 3.4. Evlilikte Uyum Ölçeği Uygulama İzni

İlt: Evlilikte Uyum Ölçeği Gelen Kutusu X

şennur tk

Alıcı: ben ▼

8 Eylül Çar 01:45

Merhaba,

Ekte EUÖ yer alıyor. Çalışmanızda kullanabilirsiniz. Makaleyi research gateden indirebilirsiniz.

Puanlamayı doğru yapmak için makalenin tümünü iyi okuyunuz. Tablodaki puanlama değil, ondan sonra geliştirilen puanlama geçerli, makaleyi okuyunca sizin için daha açık olacaktır.

İyi günler

Şennur Kışlak

Prof.Dr.Şennur Tutarel Kışlak

Ankara Üniversitesi

DTCF Psikoloji Bölümü

Klinik Psikoloji Anabilim Dalı

Sıhhiye-Ankara

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	Sevgi BOZ		
E-postası/Web Sayfası			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Uzmanlık Alanı	Özel Eğitim		
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans 1	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Zihin Engelliler Öğretmenliği	2017
Lisans 2	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Psikolojik Danışma ve Rehberlik	2017
Tez Başlığı	Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveynlerinin Evlilik Uyumlarının Yordanması		
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ayşe Dolunay SARICA		
Akademik Eserler			
Aydın Boz, S. ve Yıldırım Doğru, S.S. (2021, Haziran). Eş anlamlı sözcüklerin öğretiminde eş zamanlı ipucu öğretim yönteminin etkililiği. <i>INCES Bilim Kültür ve Eğitim Kongresinin Genişletilmiş Özetlerinin Yer aldığı Akademik Araştırmalar 2021 Bildiriler Kitabı</i>, 169-177			
Alanıyla İlgili Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler			
Alanıyla İlgili Aldığı Ödüller			

